

Szepesi Balázs

A versenyképesség társadalmi környezete*

TM 80. sz. Műhely zárótanulmány

BCE VÁLLALATGAZDASÁGTAN INTÉZET
VERSENYKÉPESSÉG KUTATÓ KÖZPONT

* A zárótanulmány a TÁMOP-4.2.1.B-09/1/KMR-2010-0005 azonosítójú projektje, *A nemzetközi gazdasági folyamatok és a hazai üzleti szféra versenyképessége* címet viselő alprojektjének kutatási tevékenysége eredményeként készült.

Absztrakt (magyar – angol)

Kutatásunk alapvetése, hogy egy ország versenyképessége az értékteremtő munkamegosztást támogató teljes közösségi intézményrendszer sikeres működésén múlik. Munkánkkal arra kerestük a választ, milyen értékek és motivációk alakítják a magyar gazdaság intézményrendszerét. Nem a hivatalos magatartási szabályok statikus elemzésére koncentráltunk, hanem a normák, konvenciók és innovációk világára, az intézményrendszer jövőjét befolyásoló dinamikus elemekre. Elemzésünk fókuszában a társadalmi és vállalkozói értékek, a gazdaságpolitika formálók versenyképességi narratívái, a helyi gazdaságok versenyképességi tényezői, a versenyképesség javítását szolgáló magánkezdemenyvezések és a nonprofit szektor működése álltak.

Fő eredményünk, hogy a Magyarország jövőbeli versenyképességét befolyásoló tudati elemek - a gazdasági döntéshozók motivációi és normái – megfelelő alapot teremtenek a gazdaságunk versenyképességét megerősítő üzleti, civil és kormányzati kezdeményezések számára. Magas közösségi és morális elvárások jellemzik a lakosságot és a vállalkozók értékrendjét. A gazdaságpolitika-alkotók nyitottak az intézményi problémákra, a magyar véleményformálók körében egyetértés van a fő versenyképességi kihívásokat illetően. Jól azonosíthatóak a szervezők erőfeszítéseit kompenzálni képes versenyképességi összefogások keretei. A helyi gazdaságfejlesztés intézményei alakulóban vannak. A nonprofit szektor működési viszonyainak bizonytalansága ellenére a közcélúság és a versenyképesség közös területein (mint az atipikus foglalkoztatás) jól teljesít.

Ezek az eredmények egyszerre nyitnak perspektívát a tudományos vizsgálódás és a gyakorlati cselekvés számára. Az önérdék és a közösségi értékteremtő képesség javításának motivációja közötti kapcsolat tudományos vizsgálata, a társadalmi innovációk kutatása a versenyképesség javíthatóságának kereteit tárhatja fel. Az üzleti, civil vagy kormányzati szereplők pedig akkor tudják a fogyasztói, közösségi elvárásokat sikeresen összeegyeztetni stratégiai céljaikkal, ha a gazdasági és társadalmi szereplők normáihoz, konvencióihoz igazítva alakítják ki intézményformáló stratégiáikat.

The competitiveness of nations is based on the successful function of the institutions that support the division of labor on value creation – this is the basic principle of this research. Our project investigates what values and motivations shape the institutional setting of Hungarian economy. We study the world of norms, conventions and innovations – the elements that shape the institutions. The static analysis of official rules has only a minor role in this approach. Research focuses (1) on the value system of entrepreneurs (2), on the mind setting of public managers and executives of economic policy (3) on the factors of local economic competitiveness, (4) on the actions of private and non-profit sector in order to enhance competitiveness.

The main finding of this research is that the cognitive factors that shape the competitiveness of Hungary – the norms and motivations of decision makers in the economy – give a positive support for the competitiveness strengthening initiatives of business, non-profit and public sectors. The studies on the values system of entrepreneurs and citizens show that expectations and moral values connected to competitiveness are strong. The public managers of economic policy are open-minded and there is a general consensus of experts, business and politics on the key competitiveness challenges of Hungary. There are well defined frameworks to conceptualize the schemes that make organizers' efforts

affordable in private initiatives for competitiveness. There are various developments on the field of institutions for local economic development. The nonprofit sector has good results on the common fields of competitiveness and equity (like atypical forms of employment) despite the uncertainties in the background of the sector.

These results open perspectives both for scientific research and practical applications. The research on connection between individual goals and motivation to improve value creating ability of the society and the study of social innovation reveal new aspects of competitiveness. Business, non-profit or public leaders can better synchronize their strategies with the expectation of consumers, communities and constituencies if their intentions to shape institutional settings fit better to the norms and conventions of the social and economic stakeholders.

Főbb megállapítások és eredmények – Vezetői összefoglaló

Kutatásunk alapvetése, hogy egy ország versenyképessége az értékteremtő munkamegosztást támogató teljes közösségi intézményrendszer sikeres működésén múlik. Munkánkkal arra kerestük a választ, milyen értékek és motivációk alakítják a magyar gazdaság intézményrendszerét. Nem a hivatalos magatartási szabályok statikus elemzésére koncentráltunk, hanem a normák, konvenciók és innovációk világára, az intézményrendszer jövőjét befolyásoló dinamikus elemekre. Elemzésünk fókuszában a társadalmi és vállalkozói értékek, a gazdaságpolitika formálók versenyképességi narratívái, a helyi gazdaságok versenyképességi tényezői, a versenyképesség javítását szolgáló magánkezdeményezések és a nonprofit szektor működése álltak.

Fő eredményünk, hogy a Magyarország jövőbeli versenyképességét befolyásoló tudati elemek - a gazdasági döntéshozók motivációi és normái – megfelelő alapot teremtenek a gazdaságunk versenyképességét megerősítő üzleti, civil és kormányzati kezdeményezések számára. Magas közösségi és morális elvárások jellemzik a lakosság és a vállalkozók értékrendjét. A gazdaságpolitika-alkotók nyitottak az intézményi problémákra, a magyar véleményformálók körében egyetértés van a fő versenyképességi kihívásokat illetően. Jól azonosíthatóak a szervezők erőfeszítéseit kompenzálni képes versenyképességi összefogások keretei. A helyi gazdaságfejlesztés intézményei alakulóban vannak. A nonprofit szektor működési viszonyainak bizonytalansága ellenére a közcélúság és a versenyképesség közös területein (mint az atipikus foglalkoztatás) jól teljesít.

Ezek az eredmények egyszerre nyitnak perspektívát a tudományos vizsgálódás és a gyakorlati cselekvés számára. Az önérdék és a közösségi értékteremtő képesség javításának motivációja közötti kapcsolat tudományos vizsgálata, a társadalmi innovációk kutatása a versenyképesség javíthatóságának kereteit tárhatja fel. Az üzleti, civil vagy kormányzati szereplők pedig akkor tudják a fogyasztói, közösségi elvárásokat sikeresen összeegyeztetni stratégiai céljaikkal, ha a gazdasági és társadalmi szereplők normáihoz, konvencióihoz igazítva alakítják ki intézményformáló stratégiáikat.

A kutatási alprogram a versenyképességet tágran definiálja: (1) a gazdasági munkamegosztásba való bekapcsolódásként (2) értékteremtő módon (3), úgy hogy a tevékenység relatív hozama nem csökken. Az ilyen stratégiák lehetőségét és vonzóságát az intézményrendszer jelentősen befolyásolja, a versenyképesség nagyban függ a közösség meghatározottságától, konvencióitól, a szabályok és normák tartalmától és rugalmasságától, a közösségi környezet tudatos alakításával foglalkozó szereplők motivációjától .

Az European Value Survey (EVS) 2008-as hullámának európai adatait valamint a HÉTFA Kutatóintézet 2011-es hazai kisvállalkozói lekérdezésének eredményeit összevető elemzés szerint a magyarok nem azért elégedetlenek demokráciájukkal, mert az elmarad a mércétől, hanem – európai összehasonlításban – nagyon magasan van ez a mérce. Az adómorál megítélése terén a magyarok nagyon szigorúak, s a magyar kisvállalkozók még a lakossági átlagnál is szigorúbban utasítják el az adócsalás és az állami támogatásokkal való visszaélés gyakorlatát - ami ellentmond mindennapi tapasztalatainknak és a bennünk élő vállalkozóképnak. Az informális, személyes üzleti kapcsolatok világában mozgó vállalkozók a normaszegést erősebben elítélőnek bizonyultak azoknál, akik a multinacionális vállalatok beszállítóiként tevékenykednek. Mindez arra (is) utalhat, hogy nem kellően

megalapozott a hazai gazdaság megkettőződött struktúrájához kettős erkölcsiséget társítanunk, vagy ha társítunk is, a normaszegés (legalábbis megítélésének) mértéke nem a feltételezett irányban tér el.

Az European Social Survey (ESS) 2008-as hullámának európai, ill. 2010-es hullámának magyarországi adatait valamint a HÉTFA Kutatóintézet 2011-es hazai kisvállalkozói lekérdezéseit összehasonlító elemzésünk szerint az európai vállalkozók által vallott értékek (önállóság, stimuláció, teljesítményorientáltság, biztonságra törekvés hiánya) megfelelnek a vállalkozásokkal foglalkozó szakirodalom által felállított ideáltípusoknak. Újdonság annak azonosítása, hogy a hedonizmus és a tisztelet kivívása fontos értékek a 21. század európai vállalkozói körében. Az élménytársadalom (G. Schulze) néhány vonása jellemző az európai vállalkozókra is, s a Max Weber által feltárt takarékos, az evilági élet hívságai előtt nem meghajló vállalkozó ideáltípusa nincs összhangban a mai valósággal.

A magyarországi kisvállalkozók értékvilága európai összehasonlításban a Nyugat és a Kelet „határán” helyezkednek el, ez a „határhelyzet” nemcsak a vállalkozókra, de a magyar felnőtt lakosságra is igaz. Az európai vállalkozókra jellemzőkkel összhangban a magyar kisvállalkozót az önállóság magasabb, illetve a biztonság és az univerzalizmus alacsonyabb fontossága teszi a társadalom jól elkülöníthető csoportjává.

A közszféra versenyképesség képét vizsgáló elemzésünk kiinduló pontként öt narratívát különít el: a fiskális és monetáris politikára fókuszáló makrogazdasági narratívát, az intézményi narratívát, a reál- és humáninfrastruktúra kulcselemire fókuszáló fundamentalista narratívát, a szabályozó narratívát, a vállalati szféra tökehiányára és szétaprózódottságára fókuszáló fejlesztő narratívát különítjük el kiinduló pontként. Interjúkra és szövegelemzésre épülő kutatásunk szerint a magyar gazdaságpolitika napi formálói nyitottabban, vállalkozásorientáltabban, a makrokeretekből jobban kitekintve gondolkoznak, mint ahogy azt gondoltuk. Az igazgatás, a politika, a hazai és nemzetközi üzleti élet helyzetértékelése és iránymegjelölése a legfőbb kérdésekben megegyezik. Ezek a gazdaságpolitika kiszámíthatatlansága, a magas adók és adminisztrációs terhek, a szabályozás változékonysága és hiányosságai, a foglalkoztatás alacsony szintje, a sűrű gazdaság kiterjedtsége és az oktatás, szakképzés alacsony színvonala.

A helyi gazdaságfejlesztési elképzeléseket interjúk és dokumentumelemzése alapján három középvárosban: Jászberényen, Szekszárdon és Zalaegerszegen vizsgáltuk. A vállalkozók és a városvezetők szerint az eredményes helyi gazdaságfejlesztési tevékenység legnagyobb akadályai: a szakképzés rendszere, a vállalkozásokat terhelő adminisztratív terhek és a fejlesztési források felhasználása. A helyi gazdaságfejlesztés egyik legfontosabb gyakorlati kérdése az, hogy milyen gazdasági és társadalmi beágyazottsággal rendelkeznek a betelepült külföldi tulajdonú vállalkozások, s a beágyazottság szintje miként növelhető.

A versenyképesség javítását célzó magánkezdemenyvezések vizsgálata során részletes esettanulmányok segítségével tárja fel, milyen modellekben, milyen fennmaradási kockázatok mellett növelhető üzleti alapon a versenyképesség társadalmi környezete. Eredményeink alapján a belső minőségbiztosítás, elsősorban a belépő tagok megfelelő kiválasztása és ennek a harmadik szereplő felé való eredményes kommunikációja a meghatározó tényező. Valamennyi üzleti modell a minőségbiztosítás valamilyen formájára épül, ami a formális és rendszeres minőségellenőrzésen túl a tagság meghatározott időközönkénti megújításáig vagy a taggá válást korlátozó ajánlási intézményig terjed. E minőségbiztosítási mechanizmusok finanszírozása és hasznának elosztása kulcsszerepet játszik e modellek finanszírozásában és hosszú távú fenntarthatóságában.

A civil szféra versenyképesség erősítő lehetőségeit nagyban behatárolja az autonómia és a forrásbevonás közötti ellentmondás dilemmája. A kormánnyal, politikai erővel, más civil szervezetekkel

való együttműködés jelentős tőke és társalmi támogatás nélkül felemésztheti a szervezetek energiáit, azonban ezek a kapcsolódási pontok gyakran elkerülhetetlenek a továbblépés érdekében.

A KSH adatai alapján a nonprofit szektor a gazdaság egészéhez képest nagyobb arányban tud élni és él, az atipikus foglalkoztatási formákkal az alacsonyabb képzettségűek, a részmunkaidős alkalmazást keresők, a munka világába nehezen visszavezethető, vagy egészségügyi állapotukból, fogyatékosságukból kifolyólag nehezen elhelyezkedni képes rétegek számára.

Az alprogram új kutatási irányt nyitott, eredményeink alapján célszerű kiszélesíteni a versenyképesség intézményi környezetét, és az intézményi környezetet formáló szándékok, értékek és konvenciók vizsgálatát.

A zárótanulmány szövege a kutatás tanulmányaira és azok minőségbiztosítói értékeléseire épül.

Bevezetés (műhely céljai, felépítése)

A kutatási program célja annak vizsgálata volt, hogyan befolyásolják a magyar társadalom működésének jellemzői gazdaságunk versenyképességét. Kutatásunk kiindulópontja, hogy az egyéni motivációk és az egyéni magatartást befolyásoló formális és informális szabályok (normák és intézményi keretek) komoly hatást gyakorolnak a vállalkozások értékteremtő- és versenyképességére. Ennek alapján elemeztük, mire épül a gazdaságot működtető vezetők motivációja, együttműködési készsége. A társadalmi folyamatok versenyképességre gyakorolt hatásának vizsgálatát két területre fókuszáltuk: egyrészt a közszféra kapcsolatára a versenyszférával, másrészt a civil szféra szerepére. A kutatásunk az alábbi három témaköre köré szerveződött:

- A társadalom állapota és a gazdaság
- A közszféra működése és kapcsolata a versenyszférával
- A civil szféra és a gazdasági versenyképesség

A műhely keretében hét műhelytanulmány készült, melyeket az alábbi fejezetekben mutatunk be részletesen.

A kutatás irányai, céljai, főbb eredményei

A kutatási alprogram keretében egy tanulmány a versenyképesség közösségi, intézményi elemzésének elméleti háttérét vizsgálta. Két tanulmány foglalkozott a magyar lakosság és a magyar vállalkozók versenyképességhez kapcsolódó értékrendjének európai kontextusú vizsgálatával – ennek keretében a HÉTFA kutatóintézet adatait elemeztük együtt az EVS és az ESS adataival. Két tanulmány esettanulmányokra épülve vizsgálta a helyi gazdaságfejlesztés és a magánszereplőktől származó versenyképességi kezdeményezések lehetőségeit, egy tanulmány pedig a civil szféra versenyképesség alapításában játszott szerepének korlátait és potenciálját vizsgálta.

A versenyképesség elméleti keretei

A versenyképesség mára a közgazdaságtani és a hazai közéleti diskurzusnak is bevett fogalmává vált. Ennek ellenére (vagy talán éppen ezért) a fogalom tartalma meglehetősen homályos, gyakran egyszerűen a „jól működő, sikeres” szinonimájává válik. Szepesi Balázs és Pogonyi Csaba tanulmánya arra tesz kísérletet, hogy a fogalom jelentését pontosítva elhelyezze azt az intézményi közgazdaságtan elméleti keretében. Ebben a keretben a gazdasági tevékenységek sikerességének kulcsa a támogató intézményi környezet. Ez a környezet jóval több elemből áll, mint amit a mikroökonómiai piacmodellek általában feltételeznek: elengedhetetlen részét képezi azok az egyéni aktorok (magánszemélyek, vállalkozások) és az állami szabályozás között elhelyezkedő „köztes intézmények” sokasága. A szerzők is ezekre helyezik a hangsúlyt azzal, hogy megalkotják a *közösségi versenyképesség* fogalmát. Ugyanebben az elméleti keretben, de felhasználva Baumol különbségtételét is a produktív és improduktív járadékszerző vállalkozások között, a versenyképesség lényegeként az értékteremtő munkamegosztás rendszerének kiterjedését, illetve egyéni szinten az ebbe való bekapcsolódást emeli ki.

A tanulmány célja a versenyképesség közösségi beágyazottságának elemzéséhez alkalmas keretek bemutatása és a versenyképesség fogalmának vizsgálata a fogalom intézményi, normatív tartalma szempontjából. Cél a közösségi versenyképesség fogalmának és az ezt elemezni képes megközelítés kidolgozása. A feladat kettős:

1. A versenyképesség értelmezése a döntések közösségi keretei szempontjából
2. A közösségi keretek versenyképességre gyakorolt hatásának elemzése

Ennek érdekében a szerzők a tanulmány fejezete az egyéni döntést meghatározó tényezőket és az egyéni döntések jövőbeli interakciók környezetére gyakorolt hatását elemző keretet mutatja be. Az egyéni döntést négy tényező határozza meg: a közösségi környezet, a természeti környezet, a személyes jellemzők és az interakciós partnerek. Az ez alapján születő döntések formálják a jövőbeli döntési környezetet.

A döntések hatásának elemzéséhez a környezetre gyakorolt hatások értékelését orientáló fogalomra van szükség. Elemzésük esetében ez a fogalom az értékteremtés, amit a következőképp határoznak meg: az értékteremtő tevékenységek során valaki arra törekszik, hogy saját személyes céljait a másokkal való kölcsönösen előnyös együttműködések lehetőségeinek bővítésével, hozamainak növelésével szolgálja.

A második fejezetben az egyéni döntések közösségi kereteit és az egyéni döntések közösségre gyakorolt hatását elemezik részletesen.

A formális és informális intézmények világát, a közösségi magatartásokat szabályozó normák és konvenciók rendszerét a következő öt – a valóságban gyakran keveredő - alapelemre bontják: értékrend, konvenció, közösségi szabály, hivatalos előírás, egyének közötti megállapodás. Ezek közül a magánszereplők együttműködésének az érintett szereplők által módosítható intézményi elemeinek (konvenció, megállapodás) alkalmazkodása a leggyorsabb, a közösség egészét irányító formális intézmények a status quo iránti elfogultságuk miatt lomhábbak, míg a közösség életét informálisan befolyásoló normák a legstabilabb intézményi elemek.

A közösségek változása általában lassú, legtöbbször nem szándékolt hatások következménye. Mindezek mellett a közösségi intézmények tudatos alakításában komoly szerepe van (1) a konvenciókat megújító intézményi innovátoroknak, (2) a szerződéses formulákon módosító vállalkozóknak és (3) a hivatalos előírások formálásába bekapcsolódó politikai szereplőknek politikai vállalkozóként, tisztviselőként, vagy közéleti résztvevőként.

A harmadik fejezet a versenyképesség fogalmát elemzi, és ez alapján határozza meg a közösségi versenyképesség fogalmát. A tanulmány azt vizsgálja, milyen feltevésekkel él a fogalom a közösségi környezettel kapcsolatban, illetve milyen normatív elemek vannak a definíciónak. Az elemzés a versenyképesség fogalmának egy lecsupaszított változatát használja. E szerint a versenyképesség valaki képessége értékteremtő módon bekapcsolódni a gazdasági munkamegosztásba úgy, hogy

tevékenysége relatív hozama nem csökken. Az elemzés alapján a versenyképesség a közösségi környezet következő hét elemére épül:

1. A közösség tagjainak és a tagság tartalmának meghatározottsága;
2. A potenciális együttműködő felek közös múltja, jövője, konvenció- és normarendszere;
3. A gazdasági együttműködés intézményeinek (csere, vállalkozás, tulajdon, szerződés) működőképessége;
4. Az értékteremtés normatív koncepciója és az arra épülő részleteiben meghatározott, és részleteiben is közösségi legitimációval bíró szabályrendszer;
5. Az innovációt támogató és a kellően rugalmas értékrend és közösségi szabályok.
6. A gazdasági munkamegosztás igényeihez részleteiben és változásával is igazodó konvenciók, hivatalos előírások és szerződések;
7. A közösségi környezet tudatos alakításával foglalkozó szereplők (közösségi innovátorok, vállalkozók és politikai szereplők) motivációja és lehetősége a hozamok relatív szintjének tartását támogató intézményi környezet karbantartásában.

A versenyképesség fogalmának intézményi elemzése rámutat, hogy a fogalom gazdag értéktartalommal és határozott közösségi intézményrendszer-képpel rendelkezik. A közösségi versenyképesség ez alapján a versenyképesség fogalmába kódolt közösségi környezetként határozható meg.

A kutatás következő lépése a közösségi versenyképesség meghatározása, az azt befolyásoló mechanizmusok feltárása és javítását támogató elemzési eszközök, gyakorlati segédletek kidolgozása. Ezen feladatok előkészítése érdekében a tanulmány mellékletében két történelmi esettanulmányt mutatnak be, röviden áttekintik a téma szempontjából releváns irodalom főbb eredményeit és bemutatunk egy praktikus alkalmazásra szánt normatív elemzési eszközt, mellyel az elemezhető, hogy az állami lépések mennyire bátorítják az értékteremtő vállalkozást.

Egyéni és kormányzati felelősség a vállalkozói kultúrában – Európában és Magyarországon

Luksander Alexandra, Mike Károly és Csire András e tanulmánya annak a két elemből álló vizsgálatnak a része, ami az európai és benne a hazai társadalom értékrendszerével foglalkozik, s amelyekben a vállalkozók által vallott értékeket állították figyelmük középpontjába. Ahogy az új intézményi közgazdaságtan legjelentősebb alakjainak (Greif, North és Williamson) nyomán e műhelytanulmány is megjegyzi, az egyén általános értékrendje befolyásolja az egyes konkrét intézményekre vonatkozó értékrendjét, ezen keresztül pedig az intézményekkel kapcsolatos viselkedését, és végső soron az intézmény működését, sikerességét. Mindez pedig kihat az adott társadalom gazdasági teljesítményére, élhetőségére. A szerzők a vizsgálat fókuszát e tanulmányban – szemben a másik, a vállalkozók általános értékrendjére vonatkozóval – kiegészítik a kormányzattal (állam) kapcsolatos általános lakossági és vállalkozói meggyőződések elemzésével.

A műhelytanulmány készítése során a szerzők két adatbázist elemeztek, az European Value Survey (EVS) 2008-as hullámának európai adatait valamint a HÉTFA Kutatóintézet 2011-es hazai kisvállalkozói lekérdezésének eredményeit. A munka során az európai összehasonlításra alkalmas adatbázis másodelemzésére és egy új, reprezentatív adatfelvétel feldolgozására is vállalkoztak.

A tanulmány legfontosabb megállapítása az, hogy a magyarok nem azért elégedetlenek demokráciájukkal, mert az elmarad a mércétől, hanem – európai összehasonlításban – nagyon magasan van ez a mérce, nagyon sokat várunk el az államtól, s mivel az e mércét nem tudja megütni (lehet más állam sem tudná...), ezért elégedetlenek és bizalmatlanok vagyunk. Mindez egy jelentős csapdahelyzetre utal: mert noha tudjuk (de legalábbis tapasztalataink alapján sejtjük), hogy a magyar állam, a magyar demokrácia nem tud úgy működni, ahogy itt és most szeretnénk, de a mércét mégsem akarjuk lejjebb tenni, és megbüntetjük azokat a vezetőinket, akik a mérce leszállítását javasolják.

Meglepő és mindenképp további viták tárgyát kell képezze a tanulmány azon megállapítása, miszerint az adómorál megítélése terén a magyarok nagyon szigorúak, s a magyar kisvállalkozók még a lakossági átlagnál is szigorúbban utasítják el az adócsalás és az állami támogatásokkal való visszaélés gyakorlatát. A normaszegés illetően merev és elutasító megítélése ellene mond mindennapi tapasztalatainknak és a bennünk élő vállalkozóképeknek. Lehet természetesen, hogy nem vállalkozóképek szorul módosításra, hanem a vállalkozók a kérdésekre az „elvárt” válaszokat adták. Lehet az is – ahogy a szerzők fogalmazzák, – hogy a magyar vállalkozók képmutatóak, s bár tudják mi helyes, mindennapi működésük során mégsem ennek megfelelően járnak el. Bármelyik feltételezés is az igaz, egyik sem utal arra, hogy a magyar vállalkozók a normanélküliség, az anómia világában éljenek.

Meglepő eredménye a vizsgálatnak, hogy az informális, személyes üzleti kapcsolatok világában mozgó vállalkozók a normaszegést erősebben elítélnék bizonyultak azoknál, akik a multinacionális vállalatok beszállítóiként tevékenykednek. Mindez arra (is) utalhat, hogy nem kellően megalapozott a hazai gazdaság megkettőződött struktúrájához kettős erkölcsiséget társítanunk, vagy ha társítunk is, a normaszegés (legalábbis megítélésének) mértéke nem a feltételezett irányban tér el. Természetesen további vizsgálatoknak kell majd arra a kérdésre választ adniuk, hogy a normakövetés kapcsán a hazánkban megjelent nagy külföldi vállalkozások milyen gyakorlatot erősítettek.

Fontos eredménye ennek a tanulmánynak, hogy a vállalkozókkal azonosított általános és speciális értékek vizsgálata alapján Magyarország helye Európa „térképén” nem határozható meg egyértelműen. E bizonytalanság nem pusztán abból fakad, hogy az ország nem sorolható be az észak-nyugati, a keleti és a déli modellek egyikébe sem, hanem sokkal inkább abból, hogy nem mutatható ki ezeknek a törésvonalaknak, ill. nagytérsegeknek a léte. Vannak olyan értékek, megrögzött vélekedések amikben kimutatható az Európán belüli nagytérsegi törésvonalak megléte, de a legtöbb érték esetében nem ez a helyzet. Sokkal erősebbeknek tűnnek az országok közti különbségek a nagytérsegekénél, ami arra int, hogy a „posztkommunista” múlt magyarázó erejének mértéke vagy akár a „balkanizálódás” sejtése újragondolásra szorul a hazai társadalomkutatásban.

A fentiek alapján nem állunk talán messze az igazságtól akkor, amikor ezt a műhelytanulmányt egy olyan új kutatási program egyik első kimenetének tekintjük, ami vállalkozásról, vállalkozóról és a vállalkozó-állam kapcsolatáról kialakult eddigi képünk újragondolására fogja sarkallni a hazai tudományosságot.

Maguk urai - a magyar vállalkozó lelkialkata

A hazai üzleti szféra versenyképességének állapota, a befolyásoló tényezők közti összefüggések nem tárhatók fel az üzleti élet szereplőinek versennyel és vállalkozással kapcsolatos attitűdjeinek és az ezeket befolyásoló értékeinek elemzésbe vonása nélkül. Luksander Alexandra, Mike Károly, Csité András és Szabó-Morvai Ágnes e műhelytanulmányban a vállalkozók által vallott értékeket és a vállalkozóhoz, mint sajátos személyiségprofilhoz társított értékek társadalmi elfogadottságát vizsgálták. Az önállóság, a teljesítményorientáltság, a kockázatvállalási hajlandóság olyan sajátos, a vállalkozó személyiségével (is) azonosított értékek, amelyek mértéke és elismertsége befolyásolja egy nemzetgazdaság vagy kisebb területi közösség gazdasági teljesítményét és növekedését. Hasonló tematikájú tanulmány kevés született még Magyarországon. A tematika különösen releváns a nemzetközi gazdasági és pénzügyi válság időszakában, amikor azt keressük, hogy a krízisből való kilábalás milyen erőforrások feltárását, mozgósítását és a korábbinál hatékonyabb felhasználását igényli.

A műhelytanulmány készítése során a szerzők három adatbázist elemeztek, az European Social Survey (ESS) 2008-as hullámának európai, ill. 2010-es hullámának magyarországi adatait valamint a HÉTFA Kutatóintézet 2011-es hazai kisvállalkozói lekérdezésének eredményeit. A munka során tehát egyszerre hajtották végre az európai összehasonlításra alkalmas adatbázisok másodelemzését és egy új,

reprezentatív adatfelvétel feldolgozását. A „saját” adatfelvétel növeli a tanulmány újszerűségét, s lehetővé teszi a hazai kisvállalkozók értékvilágának más társadalmi csoportokkal történő – európai kitekintésű – összehasonlítását.

A műhelytanulmány arra a gondolatra épül, hogy az értékpszichológia nemzetközileg is elismert kutatója, Shalom Schwartz által kifejlesztett értékvizsgálati kérdéssort (21 kérdés) a fentiekben jelzett ESS során a felnőtt lakosság körében lekérdezték, s ezekkel az eredményekkel a szerzők összevetették a Schwartz féle kérdésekre a HÉTFA 2011 kisvállalkozói survey-e keretében adott válaszokat. Ezzel egyszerre vált lehetővé a hazai kisvállalkozók európai kisvállalkozókkal történő összehasonlítása, a magyar kisvállalkozók magyar felnőtt társadalommal történő összehasonlítása, valamint az európai országok összehasonlítása a vállalkozó értékek elismertségének tekintetében.

Az elemzés eredményeként a szerzők azt kapták, hogy az európai vállalkozók által vallott értékek (önállóság, stimuláció, teljesítményorientáltság, biztonságra törekvés hiánya) megfelelnek a vállalkozásokkal foglalkozó szakirodalom által felállított ideáltípusoknak. Újdonság annak azonosítása, hogy a hedonizmus és a tisztelet kivívása fontos értékek a 21. század európai vállalkozói körében. A mindennapi fogyasztás magas szintje és az élet élvezete iránti vágy magas respektje arra utal, hogy az élménytársadalom (G. Schulze) néhány vonása jellemző az európai vállalkozókra is, s a Max Weber által feltárt takarékos, az evilági élet hívságai előtt nem meghajló vállalkozó ideáltípusa nincs összhangban a mai valósággal. Vélhetően e tekintetben még ma is jelentős különbség vannak ugyanakkor a távol-keleti és az európai vállalkozók között.

A másik kiemelendő eredmény az, hogy a magyarországi kisvállalkozók értékvilága európai összehasonlításban átmenetinek tekinthető, a Schwartz-féle skála alapján vállalkozóink a Nyugat és a Kelet „határán” helyezkednek el. A kapott eredmények robusztusságát növeli, hogy ez a „határhelyzet” nemcsak a vállalkozókra, de a magyar felnőtt lakosságra is igaz. A szerzők azt is megállapítják, hogy az európai vállalkozókra jellemzőkkel összhangban a magyar kisvállalkozót az önállóság magasabb, illetve a biztonság és az univerzalizmus alacsonyabb fontossága teszi a társadalom jól elkülöníthető csoportjává (p. 57).

Ezek az eredmények részben ellentmondanak a legújabb hazai vizsgálatok egynémely eredményének (Lásd Tárki „A gazdasági felemelkedés társadalmi-kulturális feltételei” c. kutatás, <http://www.tarki.hu/hu/research/gazdkult/kutatas.html>), melyek a világ értéktérképén Magyarországot a balkáni és kelet-európai posztszovjet országok csoportjába sorolták.

A versenyképesség javításának értelmezési keretei vállalkozók, gazdaságszervezők, kormánytisztviselők és politikusok szemszögéből

Balás Gábor és Barta Márton tanulmánya a magyar versenyképesség narratíváit térképezi fel és hasonlítja össze négy meghatározó körben: a Nemzetgazdasági Minisztérium középvezetőinek véleményét, a kormánypolitika versenyképességi irányait, a magyar üzleti szféra meglátásait és a nemzetközi versenyképességi rangsorkészítő intézetek elemzési eredményeit.

A narratívák elemzése új kérdésselvetés a gazdaságpolitikák hazai elemzésében. A politikatudomány és a nemzetközi kapcsolatok területén alkalmazott megközelítés nem csupán a közbeszéd alakulását kívánja vizsgálni. A gazdaságpolitikát nagyban alakítja, hogy az azt kialakító és az arra reagáló gazdasági és politikai szereplők milyen elvárásokkal, vélekedésekkel tekintenek a kormányzat előtt álló feladatokra.

A versenyképesség társadalmi alapjait vizsgáló kutatási programhoz mind tartalmilag, mind módszertanilag jól illeszkedik a megközelítés. Egyrészt az érintettek percepciói komoly hatást gyakorolnak a gazdaságpolitikai döntésekre, ezáltal a vélekedéseket alakító társadalmi interakciók hatását építik be a politikába. Másrészt a program elemzési megközelítése az intézményi

közgazdaságtani kereteire épül, ebben pedig a formális intézmények mellett az aktorok értékei és vélekedései komoly hangsúllyal szerepelnek. Az értékrendet, a narratívákat a múltbeli tapasztalatok és a társadalmi cselekvések eredményei formálják olyan informális intézményekké, amelyek hatása és stabilitása sokszor erősebb a tudatos döntések alakította formális intézményeknél. A közösségi döntéseket alakító játszmák megértéséhez fontos a várakozások és vélekedések hatásának vizsgálata, ebbe a tematikába illeszkedik a szerzők munkája.

Az elemzés a versenyképesség öt megkülönböztetésének jelenlétét vizsgálja a négy szférában. A tanulmány a fiskális és monetáris politikára fókuszáló makrogazdasági narratívát, az intézményi narratívát, a reál- és humáninfrastruktúra kulcselemre fókuszáló fundamentalista narratívát, a szabályozó narratívát, a vállalati szféra tökehiányára és szétaprózódottságára fókuszáló fejlesztő narratívát különíti el kiinduló pontként. A narratívák elemzésétől, fő elemeik és történeti hátterük áttekintésétől a tanulmány eltekint, ezt a kutatás folytatása során célszerű pótolni.

A tanulmány komoly empirikus eredménye a magyar közigazgatási vezetők narratívájának feltárása. A munka az igazgatással kapcsolatos negatív képre épülő hipotézisekből indul ki. Ezen előzetes feltevések egy része igazolódik, azonban közülük többet cáfol a kutatás. A magyar gazdaságpolitika napi formálói nyitottabban, vállalkozásorientáltabban, a makrokeretektől jobban kitekintve gondolkodnak, mint ahogy azt gondoltuk.

A szerzők előzetes hipotézisei szerint az igazgatási vezetők, szűk és portfólióorientált fókusszal, államközpontú fiskális gondolkozással rendelkeznek, a versenyképességet az FDI-vonzó képességgel azonosítják és a politikát a megoldások gátjának tartva a 'felvilágosult abszolutizmus'-ban hisznek. A kormánytisztviselői visszaemlékezések, sajtónyilatkozatok, publikációk elemzése nagy valószínűséggel alátámasztaná a hipotéziseket. Ezen vizsgálat elvégzése nélkül azonban nem tudjuk, megváltoztak-e az apparátus vezetői vagy eddig élt rossz kép róluk a közvélekedésben.

A dolgozat további részeiben a szerzők szövegelemzés és irodalomfeldolgozás alapján vizsgálják a versenyképesség politikai, üzleti és nemzetközi narratíváit. A kormányprogram elemzése alapján a kormányzati megközelítés a narratívák és jövőképek teljes regiszterét beemeli a politikaalkotásba, a nemzetközi versenyképességi rangsorok a makrogazdasági, intézményi, fundamentalista narratívákra fókuszálnak.

A dolgozattól jól kirajzolódik a magyar versenyképesség helyzetéről alkotott vélekedések közös pontjait. Az igazgatás, a politika, a hazai és nemzetközi üzleti élet helyzetértékelése és iránymegjelölése a legfőbb kérdésekben megegyezik. A szerzők a gazdaságpolitika kiszámíthatatlanságát, a magas adókat és adminisztrációs terheket, a szabályozás változékonyságát és hiányosságait, a foglalkoztatás alacsony szintjét, a szürke gazdaság kiterjedtségét és az oktatás, szakképzés alacsony színvonalát jelölik meg, mint a versenyképességi hiányosságokról alkotott konszenzus elemeit.

Versenyképesség haloptikával – Helyi gazdaságfejlesztési problémák fejlődő városokban

Kabai Gergely, Németh Nándor és Farkas Máté műhelytanulmánya egy viszonylag kevés tudományos és elemzői figyelmet kapó témakör, a helyi (jelen esetben városi) gazdaságfejlesztés aktuális hazai helyzetét elemzi empirikusan. A műhelytanulmány három középváros, Jászberény, Szekszárd és Zalaegerszeg gazdaságfejlesztésének néhány eredményét és napjaink feszítő problémáit tárgyalja, rendkívül informatív módon, s úgy, hogy e városok jelenét múltjuk vázlatos megismeréséből is értelmezi. A helyi gazdaságfejlesztés eredményeinek, kudarcainak, a sikertörténetek mögött meghúzódó magyarázó tényezőknél a feltárása releváns kutatási-elemzési tevékenység napjaink Magyarországon,

amit részben az Európai Unió támogatáspolitikája, részben a gazdasági válságból való kitörés fontossága indukál.

A műhelytanulmányban a szerzők rövid bevezetőt követően 3 nagyobb fejezetben mutatják be a három város gazdaságának múltjáról és jelenéről közölni kívántakat, majd a záró fejezetben rávilágítanak azokra a jelentősebb problémákra, amik az eredményes helyi gazdaságfejlesztési tevékenység legnagyobb akadályai: a szakképzés rendszere, a vállalkozásokat terhelő adminisztratív terhek és a fejlesztési források felhasználása. E fejezetben néhány olyan szakpolitika-átalakítási irányt is vázolnak, melyek megvalósítása álláspontjuk szerint növelheti a helyi gazdaságfejlesztés eredményességét.

A jászberényi Lehel/Elektrolux, a 2011-ben létrehozott zalaegerszegi városi szenátus és a szekszárdi autóiipari klaszter elemzése a gazdaságszervezés három különböző eszközét veszi górcső alá.

Az esettanulmányok tapasztalatai alapján a helyi gazdaságfejlesztés rendszerek szerkezetére vonatkozóan két modell azonosítható:

- Nagyvállalat vezérelte helyi gazdaságfejlesztés (Jászberény)
- Települési önkormányzat vezérelte helyi gazdaságfejlesztés (Zalaegerszeg).

A kutatás alapján a helyi gazdaságfejlesztés egyik legfontosabb gyakorlati kérdése az, hogy milyen gazdasági és társadalmi beágyazottsággal rendelkeznek a betelepült külföldi tulajdonú vállalkozások, s a beágyazottság szintje miként növelhető. A tanulmány a beágyazottságra ható tényezők közül a következőket emeli ki:

1. privatizációs előzmény, ipari és üzemi hagyományok
2. a betelepült külföldi cég mérete
3. a betelepült külföldi cég pozíciója a tulajdonos vállalatrendszerében
4. a településeken eszközölt speciális beruházások volumene.

Versenyképességi kezdeményezések üzleti modellben Magyarországon

Az új intézményi közgazdaságtan a cserét, mint a jóságok tulajdonjogára és jellemzőire vonatkozó megállapodást definiálja a szereplők között. Ennek a megállapodásnak kikényszerítő intézménye klasszikusan a felek közötti szerződés. A játékelméleten alapuló újabb megközelítések azonban hangsúlyozzák, hogy a szerződéseken túl más eszközök is biztosíthatják a csere létrejöttét, olyan reputációs mechanizmusok, amely a jövőbeli csere létrejöttének valószínűségét a felek múltbeli cselekedetei alapján jelzik előre. Greif szerint ennek a mechanizmusnak a működéséhez a közösségben a normák fenntartásához kell lennie bizonyos mennyiségű információnak a felek múltbeli cselekvéseiről.

Bognár Fruzsina és Balás Gábor a kutatásban abból az elméleti megfontolásból indultak ki, hogy a vállalkozások versenyképességét növeli az olyan intézményi környezet, amelyben olcsóbban tud üzleteket kötni, könnyebben léphet be új szereplőként egy piacra, ahol eladó és vevő több garanciát nagyobb biztonságot tud adni egymásnak. Minél specifikusabb a termék vagy apriori minél kevésbé megállapítható egy termékről, egy szolgáltatásról annak értéke, előnyei, hibái, annál nagyobb bizalmat feltételez a szereplőktől, hogy megállapodjanak egymással, így az ebbe fektetett erőforrások más produktív értékteremtő üzleti tevékenységtől veszik el az erőforrásokat. Minél nagyobb bizalommal lehetnek egymás iránt vevő és eladó annál kevesebb érték megy el a keresés, a szerződéskötés, a garanciák megteremtésének költségeire, így a két fél közötti cseréből létrejövő értéktöbblet növekszik, mindkét fél versenyképessége javul.

Minden olyan intézmény és működési forma esetén, amelyben olcsóbb az egymásról és annak termékéről való információ szerzés, illetve amelyben a tisztességtelen üzleti magatartás megbüntetésének valószínűsége növekszik (pl. mindazon specifikus beruházásaink várható hozama jelentősen csökken, amely termékünk vagy cégünk jó hírébe fektettünk) könnyebben bízhat meg egymásban vevő és eladó, könnyebben tudnak megszületni az üzletek. Mindazon intézmények,

infrastruktúrák, amelyek a tisztességes üzleti magatartás hozamát növelik, valójában az üzletkötéshez szükséges bizalom létrejöttének/megszerzésének költségét csökkentik, ezért korábbi kutatások nyomán ezeket a bizalom infrastruktúrájának nevezzük (részletesen lásd Szalai-Szepesi 2009). Természetesen ilyen infrastruktúra a jól működő jogrend, ahol a károkozás büntetése jogi úton gyorsan és nagyvalószínűséggel kikényszeríthető, de ilyen infrastruktúra az az erkölcsi normarendszer is, ahol a jó hírnév gyors elvesztésével és ezáltal komoly büntetéssel járhat a tisztességtelen üzleti viselkedés. Ilyen infrastruktúrának tekinthetők továbbá mindazon a termék eladója és vevője között meglévő információs aszimmetriát csökkentő minősítő rendszerek vagy kötelező információ szolgáltatási rendszerek, amelyek révén kereslet és kínálat a megfelelő ár-érték mentén hamar egymásra találhat stb. Ahol tehát a bizalom infrastruktúrája erős ott könnyebben köttetnek üzletek és nagyobb érték jön létre az üzletekből, tehát a bizalom infrastruktúrája a saját hatókörében lévő vállalatok versenyképességét javítja.

Az előző bekezdésben a bizalom infrastruktúrájára felsorolt példák jelentős részét a közgondolkodás vagy az állam feladatának tekinti vagy az államtól várja azok létrejöttének elősegítését. Ennek elsődleges oka, hogy ezek az infrastruktúrák sok esetben a közjóságok tulajdonságaival bírnak, hiszen például az erkölcsi normarendszer vagy a jogrend, de még a minősítési rendszerek jelentős része is valamennyi vevő és eladó számára elérhető garancia-források lehetnek. Ugyanakkor amint arra a közösségi gazdaságtani irodalom közjóságokkal kapcsolatos elméletei és empirikus kutatásai is rámutattak, a közjóságok, illetve valamilyen mértékig közjóság tulajdonságokkal bíró javak bizonyos feltételek mellett és bizonyos korlátozásokkal a piacon is létrejönnek. Feltételeztük tehát - és amint arra a következőkben rámutatunk joggal -, hogy a bizalom infrastruktúrájának kell lennie olyan elemeinek, amelyek megeremlődnék piaci alapokon. Ezekre, a bizalom infrastruktúráját erősítő magán kezdeményezésekre fókuszál a kutatás.

A közjavak magán-előállításában meglévő a „bizonyos feltételek és korlátozások”, elsősorban arra vezethetőek vissza, hogy egy-egy termék létrejöttében mekkora a saját és mekkora közösségi haszon, illetve mennyiben lehet mémi és számon kérni a haszonélvezetet. Valójában tehát a közjóságok piaci előállításával kapcsolatos irodalom olyan externális helyzeteket mutat be, amikor valamely csoport számára a szolgáltatás, termék létrejöttéből olyan magas a saját haszna, hogy akkor is érdekében áll az adott szolgáltatást létrehozni, ha annak bizonyos hasznai – externáliaként – más szereplők számára is ingyen elérhetővé válnak. Ez akkor is igaz, ha a cél az externáliaként is meglévő termék létrejötte, és akkor is, ha melléktermékként áll elő az általunk keresett externália. Ezek a termékek és szolgáltatások vagy közvetlenül a bizalom megerősítésére jöttek létre vagy externáliaként erősítette, erősíti bizonyos üzleti szereplőkbe vetett bizalmat.

Az ilyen magán előállítású közjóságok egy része általában bizonyos „területi” korlátozással bírnak, jellemző típusuk a klubjóságok, amikor a klub tagjai körében biztosított a közjósági jelleg. Az általunk megvizsgált esetekben azonban míg a klubon belüli hasznok megosztása finanszírozási biztonságot ad a bizalomerősítő kezdeményezések létrejöttének, a klub léte, a klub tagjaival való üzletkötés könnyítését is biztosítják, így a bizalom megeremlítésének egy részét a kívül állók, az érintettek számára is biztosítja. Ezen megfontolások okán tehát olyan üzleti, piaci tevékenységeket kerestünk kutatásunkban, ahol valamely gazdasági szereplő vagy szereplők számára megérte létrehozni olyan termékeket és/vagy szolgáltatásokat, amelyek nem csak az üzletben résztvevők, de az üzletfelekkel a jövőben üzletet kötni kívánók számára is építette a bizalom alapjait.

A kutatás feltáró jellegű volt. A szerzők arra fókuszáltak, hogy megkeressék és bemutassanak olyan kezdeményezéseket, amelyek közvetve vagy közvetlenül segítik az üzletkötést, segítik a piacra lépést, illetve az új belépők számára az üzleti bizalom létrejöttét a kezdeményezés hatókörében, így környezetükben javítják a vállalatok versenyképességét. Könnyű belátni, hogy egy tisztességes mesterember is minden elvégzett munkájával azon túl, hogy saját maga számára új fontos referenciát (és őt jó szívvel továbbajánló „üzletkötőt”) szerez egyúttal erősíti a mesteremberekbe vetett bizalmat megrendelői körében, így segíti más mesteremberek üzletkötését. A szerzők ennél szélesebb

felhasználói kör számára is elérhető megoldások iránt érdeklődtek, amelyek képesek túlmutatni a személyhez kötődő bizalomépítésen, másolható modellként elterjedhet vagy elterjeszthető, így a magyar kapitalizmust jellemző arcus referenciákon túl (lásd Balás et al. 2009) nagy számban segítik a személytelen cserék létrejöttét.

A kutatás négy részletes esettanulmányt mutat be hat magánkezdeményezésről és áttekintet számos további magán kezdeményezést, amelyek révén externális hatásként a bizalom infrastruktúrája is épül. A részletesen megvizsgált példák áttekintésével arra a kérdésre keresték a választ, hogy hogyan, milyen modellekben, milyen fennmaradási kockázatok mellett növelhető üzleti alapon a versenyképesség társadalmi környezete.

Az esettanulmányok alapján a tranzakciós költségek hatékony csökkentéséhez, a bizalom infrastruktúráját építő szervezetek hatékony működéséhez a belső minőségbiztosítás, elsősorban a belépő tagok megfelelő kiválasztása és ennek a harmadik szereplő felé való eredményes kommunikációja fontos. Valamennyi üzleti modell a minőségbiztosítás valamilyen formájára épül, ami a formális és rendszeres minőségellenőrzésen túl a tagság meghatározott időközönkénti megújításáig vagy a taggá válást korlátozó ajánlási intézményig terjed. E minőségbiztosítási mechanizmusok finanszírozása és hasznának elosztása kulcsszerepet játszik e modellek finanszírozásában és hosszú távú fenntarthatóságában.

E rendszerek működtetésének elsődleges haszonélvezője a termék, szolgáltatás (a minőségbiztosítási rendszer) megszervezője, de e haszon kivétje eltérő modellekben történik. A haszomból más-más csatornákon részesednek a szervezők, a résztvevők, és a tagság.

A beszállítói rendszerben a rendszer működtetőjének elsődleges haszna beszállítói kockázatának csökkentésében van, ami haszon hosszú távon is biztosítja e rendszer fennmaradását, függetlenül az új belépőktől. E rendszer működtetése azonban mindkét oldal, a beszállító és a szervező oldaláról is olyan specifikus beruházásokat igényel, amelyek a tartós üzleti kapcsolatokon keresztül további hasznokat is eredményezhet a szervező számára. A Suzuki toyotista modell szerint szervezett beszállítói hálózatában, a biztos kapcsolatoknak köszönhetően nem csak az alkatrészeket megfelelő minőségben, árban, rugalmas hozzáférhetőségben és a partnerkeresés költségeinek csökkenésében segítik a gyárat, de a beszállítók úgy is alkalmazkodnak a gyárhoz, hogy például a 2011-es Japánt sújtó földrengés miatt a Suzuki 3 százalékos árcsökkentést kért a beszállítóktól, amelyet azok biztosítottak is. A beszállítók felé a technológia transzfer, a biztos megrendelések és a gépipari gyártók felé való jó referencia mind fontos előnyt jelenthet, ezért a fenti alkalmazkodás és még például a jelzett árcsökkentés költségein keresztül maguk is finanszírozzák e rendszer működését. A vizsgált modellben a beszállítói hálózatban való részvételtől eredő bizalmi tőke kihasználtsága alacsonynak bizonyult, jórészt a beszállítói viszony technológiai függése és e cégek kapacitáskorlátai miatt.

A piacszervező kezdeményezésekben az üzleti modell része ugyan a minőségbiztosítási rendszer léte, azonban mivel a haszon jelentősebb része a piacokon résztvevők felé megnyilvánuló vevői bizalomból a résztvevőknél csapódik le, ezért a szervező elsősorban üzleti szolgáltatásként tagsági díjon (piaci részvételi díj) keresztül finanszírozza ezt a kulcstevékenységet. Ahhoz azonban, hogy erre a piacra belépő új szereplők ne erodálják ennek a klubszolgáltatásnak hasznát, így „piaci értékét” a szervező számára fontos kivét, hogy a minőségbiztosítás értékét és értékesíthetőségét is a korábbi tapasztalatokra tudja építtetni az új belépőkkel szemben. (Ehhez hasonló modellnek tekinthetjük a szakboltok, szakbolt-hálózatok például a Bortársaság működését, ahol azonban a szervező közvetlen kivétjét a kiskereskedelmi szolgáltatás is biztosítja.) A résztvevők számára két okból éri meg a szolgáltatáshoz való hozzájárulás: egyrészt a szélesebb vevői körhöz való hozzáférés, sok esetben a közös értékesítési csatornák létrejötte révén stabilizálódó megrendelés jelenti a fő értéket. Kisebb részben, de jelen van a hasonló értékű saját minőségbiztosítási garanciánál olcsóbb közös minőségi garancia, minőségvédjegy biztosítása is a hasznok között a tagság felé, ami az adott piacon kívül is növelheti a cég szolgáltatásai iránti bizalmat, így azok értékét.

A védjegy típusú kezdeményezések esetében többféle modell is fellelhető. Részben az előző piacteremtő szolgáltatástípust nyújtják, így finanszírozási modellje nagyban hasonló lehet az előző pontban bemutatott piaci működéshez, azonban lényegesen kevésbé beazonosítható, könnyebben másolható piacot teremt, mint egy a fejekben egy konkrét helyhez és/vagy időhöz kötött szolgáltatás, így fennmaradását más kivéteknek is biztosítani kell. A Magyar Termék védjegy üzleti működésének kulcsa, hogy annak szervezője saját termékét is e logó alatt próbálja értékesíteni és szélesebb vevői körhöz eljuttatni. Ez esetben éppen a saját árbevételnek a védjegy minőségétől és a védjegyszervezet közös marketing szolgáltatásától való függése teszi hosszú távon is kifizetődővé a szervező számára, hogy működtesse a minőségbiztosítási rendszert. Külön érdekessé teszi a Magyar Termék védjegy működését és finanszírozhatóságát, hogy nem egy jól beazonosítható és levédhető jelzéssel, hanem egy a piac egésze számára fontos norma kialakításával építi fel üzleti modelljét, amennyiben nem csak a tagok termékeinek, de minden magyar terméknek haszna származik abból, ha sikerül a magyar termék fogalmához a minőség fogalmát társítani a fogyasztókban. Valószínűleg e védjegy széles közjószág tulajdonságának köszönhető, hogy a modell finanszírozhatósága érdekében a szélesebb haszonnal rendelkező tevékenységeket, lobbizási tevékenység, általános magyar termék promóció együttműködésben szervezi egy üzleti klubbal, a Magyarok a Piacon klubbal. E klub, hasonlóan más klubokhoz tevékenységi körét tagsági díjak és a tagság és az érdeklődők felé történő szolgáltatás értékesítésből finanszírozza. E kétszereplős modellben a Magyar Termék Nonprofit Kft. tagjai szorosabb együttműködésben szigorúbb minőségbiztosítással finanszírozzák a célzott közös marketingakciókat és védjegyet, a szélesebb tagsággal bíró Klub pedig kisebb betéttel (tagdíjjal), de kisebb kivétellel finanszírozza a Klub szervezet működését és ezen keresztül a tagsági szabályozás révén a közös brand létrejöttét és fennmaradását.

A Bónusz Brigád „tagjainak” köre a legnyitottabb. Ezen csoportos vásárlás szervezésének sikere szintén egy klubszolgáltatás értékesítésében rejlik. A fogyasztói bizalmat a szolgáltatók felé úgy építi, hogy a személytelen csere nagy kedvezményekkel, illetve visszafizetési garanciával nyújt teret, így olyan területeken is létrejöhöz személytelen csere, amelyek eddig nagyban függtek a személyes ismertségtől és tapasztalatoktól (pl. fodrászat). A szolgáltatás finanszírozói az értékesítésbe résztvevő szolgáltatók, akik szolgáltatásaikat jóval szélesebb és közvetlenebbül megszólított réteggel tudják így megismertetni a Bónusz Brigád széles körű regisztrált felhasználói köre révén, mintha saját marketing akciót szerveznének. Az üzleti modell hosszú távú fenntarthatóságát a versenytársak megjelenése erősen erodálhatja, azonban az értékesítés valódi terméke a címlista, így az azon keresztül elérhető fogyasztói kör szélessége jelentős üzleti előnyt jelent minden új belépővel szemben.

Bár a bizalom erősítést szolgáló szolgáltatások többsége klub szolgáltatásként tagsági díjból finanszírozzák a fenti modellekben több esetben ez a „díj” árbevétel arányosan kerül meghatározásra. A bizalmat építő minőségi garancia rendszer tartalmaz személyhez kötött megoldásokat, például a vizsgált két piac esetében, de formális garanciákra építő, üzleti alapon megszervezett, így könnyen másolható modelleket is. Életképességüket, hosszú távú finanszírozhatóságukat a szervezőnél keletkező hasznok tökécsülése (pl. a címlista, vagy a szervezőbe vetett nagyobb bizalom) biztosítja. Ez a rövid és hosszú távú haszon kivét együttes megléte biztosítja csak e szolgáltatások stabilitását és a versenytársakkal szembeni hosszú távú fennmaradását.

A versenyképesség javítását, a gazdaság fejlődését közvetlenül segítő nonprofit szervezetek problémái

A tanulmány arra keresi a választ, hogyan, miként tudnak a nonprofit szervezetek részt vállalni a gazdaság fejlesztésében és a versenyképesség javításában. A kérdés megközelítése mind tartalmilag, mind módszertanilag két oldalról történik. A civil szféra két szerepkörének, nevezetesen társadalmi közeg befolyásolásának, valamint a közvetlen szolgáltatási funkciójának leírására külön-külön részben

kerül sor, az elsőben kifejezetten elméleti megközelítés található, az utóbbiban emellett az elérhető empirikus adatok feldolgozása, másodelemzése is megtörténik.

A téma egészét hol kimondva, hol csak közvetett utalásként az elmúlt évtizedek társadalmi és gazdasági átalakulásából fakadó paradigmaváltás és a napjainkban is tartó – sokszor az 1929-1933-as hoz hasonlított – gazdasági válság „szelleme” lengi körül. Ez az a külső környezet, amibe a szerzők a civil szférát helyezik, és meghatározzák annak pozícióját, a gazdasági és foglalkoztatási problémák megoldásában, vagy legalábbis enyhítésében játszott szerepét, hogy írják: „Tanulmányunk alaptétele, hogy a civil társadalom és szervezetei szerepe stratégiai fontosságú a gazdasági versenyképesség erősítésében. Szemléleti közelítésünk lényege, hogy a gazdasági versenyképesség erősítése stratégiai távlatban nem a gazdaság területén dől el, mert nem a gazdaságnak van társadalma, hanem a társadalomnak van gazdasága.”

Elsőként azt vizsgálják, hogy mennyiben és hogyan jelentheti a kiutat a civil szervezetek minél intenzívebb bevonása mind a közpolitikai folyamatok alakításában, mind magába a termelésbe, szolgáltatásnyújtásba. Hogyan lehet a társadalom működését általuk az új szemlélet értelmében stabilabbá tenni azáltal, hogy a „magántőkét termelő magánvállalkozások és a köztőkét előállító közintézmények mellett a társadalmi tőkét előállító civil társadalom és annak intézményei” is azonos súlyú aktorok lehessenek? Az alapos történeti fejtegetés nemcsak az ezt megnehezítő – néha gátló – előzményeket, hanem azokat a fejlődési trendeket is felvázolja, amelyek éppen elősegíthetik a nonprofit szervezetek aktívabb szerepvállalását. Itt – az ismert és kevésbé ismert elméletek bemutatása és értelmezése alapján – olvashatunk az állam feladatellátásának korlátairól, a politikai rendszerek utóbbi évtizedben lezajlott átalakulásáról, az ebből fakadó „együtműködési kényszer” ösztönző hatásáról, illetve az egyenetlen fejlődésről és a mind időbeni, mind térbeni értelemben tapasztalható szektorok közötti és szektoron belüli aszimmetriáról is.

Átfogó képet kaphatunk ugyanakkor arról is, hogy milyen belső problémákkal küzd a civil szféra, melyek azok a legfontosabb akadályok, korlátozó tényezők, melyek az intenzívebb közpolitikai tevékenységét gátolják. Ezek a szervezetek „dualitása”, vagyis valójában civil vagy kormányzati érdekeket szolgálnak-e, a politika „vonzásköréből való kimaradási képesség”, a szektoron belüli kooperációs készség hiánya, vagy legalábbis minimális szintje, az e helyett inkább felbukkanó rivalizálás, és – tehetjük hozzá – az önidentitás hiányából eredő bizonytalanság, a támogatási források megszerzésével járó függetlenség esetleges elvesztés miatti folytonos vívódás. stb.

Komoly „traumát” okoz a szektorhatárok meghúzása körüli vég nélküli definíciós vita is, mely a jogi formák sokaságának, a tiszta civil és tiszta állami intézménytípusok közötti „hibrid” szervezetek nem pusztán racionális, de sokszor emocionális készletelésű besorolási kényszeréből eredezik. Az különböző feladatokra, célokhoz szándékaik szerint adekvát formát öltő egyesületek, alapítványok közhasznú társaságok, nonprofit vállalkozások, szociális szövetkezetek stb. rendszeres „helykeresése”, sokszor a versenytársak általi megbélyegzése, hol negatív, hol pozitív diszkriminálása visszatükrözi a jogi és gazdasági környezetben való betagozódásuk hiányosságait. A tanulmányban erre több alkalommal is történik utalás, és az elemzés is rávilágít arra, hogy még nem letisztult és ezáltal zavarosnak tűnik az fogalomhalmaz is, amely a tiszta, klasszikus civil szervezetektől eltérő, vállalkozási tevékenységet folytató formációkat hivatott beazonosítani. Ez azért is fontos kérdés, mert – ahogy a szövegben olvashatjuk – „a gazdasági válságok időszakában a gazdasági stabilitás helyreállításának, a konszolidált gazdasági feltételek kialakításának feladata csak akkor oldható meg, ha növekszik a nonprofit szervezetek szolgáltatási kapacitása”. Ezt a kapacitást pedig, ahogy a második részben is kiderül, jórészt a nonprofit szféra határmezsgyéjén lévő félállami, félüzleti, félintézményi „köztes” szervezetek tudják biztosítani, nem pedig a hagyományos egyesületek, alapítványok. Ugyanakkor a civil szféra kívánatosnak tartott intenzívebb bevonása a közpolitikába, annak alakításába, sőt, a döntéshozatalba inkább a szektor klasszikusabb elemeinek az alapvető funkcióival (érdekvédelem, közösségépítés, közügyek vitele, életfeltételek javítása stb.).

Az elemzés rámutat, hogy a háromszektorú gazdaság „harmadik lába” milyen hektikus, folyamatosan változó, ráadásul multifunkcionális elemekből álló, következképpen a külső hatásokra párhuzamosan

más és más módon reagáló, néha kiszámíthatatlanul viselkedő egyedekből tevődik össze. Így annak az általános szerepkörnek a leírásánál, amit „a gazdaság fejlesztésében és a versenyképesség javításában” együttesen be tudnak tölteni, csak ebben a formában, a szervezetcsoportot tágabb értelemben és mintegy klaszterként kezelve lehet eljárni. Más szavakkal a széleskörűen értelmezett nonprofit szektort általánosságban fel lehet ruházni a civil társadalmi eredetből fakadó tulajdonságokkal, készségekkel is, emellett pedig tekinthetünk rájuk úgy is, mint a piacon megjelenő speciális gazdasági szereplők is.

Fontos téma a nonprofit szervezetek foglalkoztatási potenciálja, illetve ennek növelésének lehetőségei. A hazai viszonyok feltérképezéséhez nagy segítséget jelentenek a KSH adatfelvételek, melyek évente nyújtanak számszerű információt a szektorban különböző formában (főállásban, részmunkaidősként, nem főállásban) foglalkoztatottak számáról, sőt néhány évben alapvető demográfiai összetételéről is. A tanulmányban kiemelésre kerül, és külön kategóriaként megjelennek az ún. „szolgáltató nonprofit szervezetek”, és megtudhatjuk, mekkora részt vállalnak a munkanélküliség elleni küzdelemben. Ennek a szervezet halmaznak a „leválogatása ugyan „önkéntesnek” tűnhet („Ezek a következők: azokat a nonprofit szervezeteket tekintjük elsődlegesen gazdasági tevékenységet folytató szervezetnek, amelyek társasági formában működnek vagy/és érvényes rájuk, hogy legalább 5 fizetett alkalmazottat foglalkoztatnak és bevételeiknek több mint fele származik az alap- és vállalkozási tevékenységeikhez kapcsolódó ár- és díjbevételekből vagy az általuk ellátottak számához kötődő fejkvótás állami támogatásokból.”), azonban a fenti kritériumok alapján joggal feltételezhetjük, hogy a kiemelt szervezeti kör magában foglalja azoknak a nagy, és ezáltal a statisztikai adatokat jelentős súllyal meghatározó szervezeteknek a tömegét, melyeket valóban „szolgáltatónak” tekinthetünk.

Az adatokból kiderül, és említés esik arról a fontos jelenségről is, hogy a szektor a gazdaság egészéhez képest nagyobb arányban tud élni és él, az atipikus foglalkoztatási formákkal. Mindez nem pusztán az alacsonyabb képzettségűek, egyéb élethelyzetük vagy egyéb elfoglaltságaik miatt inkább részmunkaidős alkalmazást keresők (terhes és kisgyermekes anyák, aktív nyugdíjasok stb.) számára kínál több és elfogadhatóbb lehetőséget is, hanem a munka világába nehezen visszavezethető, vagy egészségügyi állapotukból, fogyatékoságukból kifolyólag nehezen elhelyezkedni képes rétegek számára is valós alternatívát jelenthet.

Magyarán, a nonprofit szektor fejlesztése – amint ez a tanulmányban is világosan megfogalmazódik – nem csak a szolgáltatásnyújtás bővítésében, minőségi és mennyiségi növekedésében mutathat fel eredményeket, hanem foglalkoztatási helyzetet is jelentős mértékben javíthatja, mind az aktív munkavállalók és –keresők alkalmazásával, mind az inaktív népesség aktívvá tételében is.

Végezetül érdemes kitérni a szociális gazdaság „nem-nonprofit” szervezeteinek problémáira is. A tanulmányban alaposan körüljárja a témát, egyfelől a koncepció, másfelől mind a szóhasználat kapcsán, és jogosan állapítja meg, hogy az elsődlegesen társadalmi hasznot hozó, ezáltal közhasznú státust is elérhető, de mégiscsak profitorientált és profit-elosztó szervezetek (szociális szövetkezetek) teljes mértékben „mostohagyerekeknek” számítanak, és a jogi, gazdasági szabályozás sem tudott még igazán mit kezdeni velük. Ha támogatást akarnak, legyen hozzá önrészüket, de vállalkozzanak igazán, mert akkor nem tekinthetőek közhasznúnak, így támogatásra sem méltóak. Ebből az ördögi körből való kitérés mindenképpen szükségesnek látszik, a társadalmi vállalkozások elismerése és elismertetése most kiemelt feladat, melyben ez a tanulmány is fontos előkészítő, problémafelvető részt vállalhat.

A kutatásban résztvevők

Műhelytanulmány címe	Szerző(k)	Minőségbiztosító
Egyéni és kormányzati	Dr. Csizse András	Megyesi Boldizsár

felelősség a vállalkozói kultúrában – Európában és Magyarországon	Luksander Alexandra Dr. Mike Károly	
Maguk urai - a magyar vállalkozó lelkialkata	Dr. Csité András Luksander Alexandra Dr. Mike Károly Szabó-Morvai Ágnes	Megyesi Boldizsár
A versenyképesség elméleti keretei	Dr. Szepesi Balázs Pogonyi Csaba	Dr. Mike Károly
A versenyképesség javításának értelmezési keretei vállalkozók, gazdaságsszervezők, kormánytisztviselők és politikusok szemszögéből	Balás Gábor Barta Márton	Dr. Szepesi Balázs
Versenyképesség haloptikával – Helyi gazdaságfejlesztési problémák fejlődő városokban	Kabai Gergely Dr. Németh Nándor Farkas Máté	Dr. Csité András
Versenyképességi kezdeményezések üzleti modellben Magyarországon	Balás Gábor Bognár Fruzsina Szabó-Morvai Ágnes	Dr. Mike Károly
A versenyképesség javítását, a gazdaság fejlődését közvetlenül segítő nonprofit szervezetek problémái	Dr. Jenei György Dr. Kuti Éva	Sebestyén István

A kutatáshoz kapcsolódó rendezvények

Időpont	Rendezvény témája	Előadó(k)
2010. szeptember 13.	Versenyképesség társadalmi környezete munkacsoport munkatervének véglegesítés	Balás Gábor, Borbás Gabriella, Csité András, Mike Károly, Németh Nándor, Szepesi Balázs
2011. április 11.	Vállalkozói értékek vizsgálatát tartalmazó műhelytanulmányok részeként készített értékvizsgálat előkészítése	Balás Gábor, Borbás Gabriella, Mike Károly, Müller Mónika, Szepesi Balázs
2011. április 26.	Vállalkozók értékeinek vizsgálatát tartalmazó műhelytanulmányok részeként elvégzendő vállalkozói értékvizsgálathoz kapcsolódó kérdőív előkészítése	Balás Gábor, Bognár Fruzsina, Borbás Gabriella, Mike Károly, Müller Mónika, Szepesi Balázs
2011. május 24.	Vállalkozói adatfelvétel módszertanának megvitatása – kutatói workshop	Balás Gábor, Csité András, Mike Károly, Müller Mónika
2011. november 9.	Versenyképesség társadalmi	Balás Gábor, Barta Márton,

	környezete kutatócsoport műhelytanulmányainak vitája – I. alkalom	Luksander Alexandra, Mike Károly, Németh Nándor, Szepesi Balázs,
2011. november 11.	Versenyképesség társadalmi környezete kutatócsoport műhelytanulmányainak vitája – II. alkalom	Bognár Fruzsina, Jenei György, Kuti Éva

Elkészült tanulmányok, publikációk, konferencia előadások

Balás Gábor, Barta Márton (2011): A versenyképesség javításának értelmezési keretei vállalkozók, gazdaságszervezők, kormánytisztviselők és politikusok szemszögéből. Műhelytanulmány - TÁMOP-4.2.1.B-09/1/KMR-2010-0005.

Balás Gábor, Bognár Fruzsina, Szabó-Morvai Ágnes (2011): Versenyképességi kezdeményezések üzleti modellben Magyarországon. Műhelytanulmány - TÁMOP-4.2.1.B-09/1/KMR-2010-0005.

Csité András, Luksander Alexandra, Mike Károly (2011): Egyéni és kormányzati felelősség a vállalkozói kultúrában – Európában és Magyarországon. Műhelytanulmány - TÁMOP-4.2.1.B-09/1/KMR-2010-0005.

Csité András, Luksander Alexandra, Mike Károly, Szabó-Morvai Ágnes (2011) Maguk urai - a magyar vállalkozó lelkiállapota. Műhelytanulmány - TÁMOP-4.2.1.B-09/1/KMR-2010-0005.

Csité András, Luksander Alexandra, Mike Károly (2011): Az európai vállalkozó és menedzser karaktere. Vezetéstudomány.

Farkas Máté, Kabai Gergely, Németh Nándor (2011): Versenyképesség haloptikával – Helyi gazdaságfejlesztési problémák fejlődő városokban. Műhelytanulmány - TÁMOP-4.2.1.B-09/1/KMR-2010-0005.

Jenei György, Kuti Éva (2011): A harmadik szektor szerepe a közigazgatás és a közszolgáltatások modernizációjában. Vezetéstudomány.

Jenei György, Kuti Éva (2011): A versenyképesség javítását, a gazdaság fejlődését közvetlenül segítő nonprofit szervezetek problémái. Műhelytanulmány - TÁMOP-4.2.1.B-09/1/KMR-2010-0005.

Mike Károly (2011): Hirschman meets Williamson: relationship-specific investment and loyalty. Konferencia műhelytanulmány. European School on New Institutional Economics, Cargèse (Corsica - France). 2011. május 15-21.

Mike Károly (2011): Entrepreneurial values in Europe and Hungary. Economic and political transformation - 20 years after - Conference organised jointly by the Corvinus University of Budapest and the National Research University Higher School of Economics (HSE) in Moscow. Budapest. 2011. november 17-18.

Szepesi Balázs, Pogonyi Csaba (2011) A versenyképesség elméleti keretei. Műhelytanulmány - TÁMOP-4.2.1.B-09/1/KMR-2010-0005.

A kutatás fenntarthatóságára vonatkozó elképzelések és javaslatok

Kutatásunk eredményei egyszerre nyitnak perspektívát a tudományos vizsgálódás és a gyakorlati cselekvés számára. Az önérdék és a közösségi értékteremtő képesség javításának motivációja közötti kapcsolat tudományos vizsgálata, a társadalmi innovációk kutatása a versenyképesség javíthatóságának kereteit tárhatja fel. Az üzleti, civil vagy kormányzati szereplők pedig akkor tudják a fogyasztói, közösségi elvárásokat sikeresen összeegyeztetni stratégiai céljaikkal, ha a gazdasági és társadalmi szereplők normáihoz, konvencióihoz igazítva alakítják ki intézményformáló stratégiáikat.

Az alprogram új kutatási irányt nyitott, eredményeink alapján célszerű kiszélesíteni a versenyképesség intézményi környezetét, és az intézményi környezetet formáló szándékok, értékek és konvenciók vizsgálatát.

- A versenyképesség társadalmi kereteit vizsgáló elméleti kutatás folytatása a közösségi versenyképesség koncepciójának kialakítása érdekében
- Vállalkozók és vállalati vezetők motivációinak, közösségformáló szerepének vizsgálata, a versenyképességet erősítő kezdeményezések sikerét növelő tényezők feltárása érdekében.
- A gazdaságpolitikai, intézményi környezet és a gazdasági, kormányzati vezetők percepciói, motivációi közötti kapcsolat vizsgálata
- A versenyképesség erősítését szolgáló összefogások, intézményrendszer-formáló célzatú kezdeményezések társadalmi feltételeinek és belső működésének vizsgálata.
- A térségek, ágazatok között tapasztalható versenyképességi eltérések intézményi, társadalmi hátterének vizsgálata.
- A nonprofit működés versenyképességi előnyeinek, hátrányainak vizsgálata egyes szektorokban, a versenyképességet közvetlenül erősítő nonprofit szerveződések működési körülményeinek vizsgálata.

Hivatkozott irodalom

Egyéni és kormányzati felelősség a vállalkozói kultúrában – Európában és Magyarországon

Balás, Gábor – Vékony, András B. (2008): Az adórendszer hatása a vállalkozás szabadságára - Egy lepapírozott adórendszer költségei. Műhelytanulmányok 16. Közjó és Kapitalizmus Intézet, Budapest.

<http://kozjoeskapitalizmus.hu/files/MT16.Balas-Vekony.Ado2008.pdf> (Letöltés ideje: 2011. október 6.)

Baumol, William J. (1968): Entrepreneurship in economic theory. The American Economic Review, 58.(4): 64-71.

Baumol, William J. (1990): Entrepreneurship: Productive, Unproductive and Destructive. Journal of Political Economy, 98.(1): 893–919.

Beugelsdijk, Sjoerd (2004): Entrepreneurial Culture, Regional Innovativeness and Economic Growth. Journal of Evolutionary Economics, 39.(8): 187-210.

- Beugelsdijk, Sjoerd – Noorderhaven, Niels (2005): Personality characteristics of self-employed: An empirical study. *Small Business Economics*, 24.(2): 159-167.
- Brockhaus, Robert H. (1980): Risk taking propensity of entrepreneurs. *Academy of Management Journal*, 23.(3): 509–520.
- Brockhaus, Robert H. (1982): The psychology of an entrepreneur. In: C. Kent, D. L. Sexton, K. H. Vesper (szerk.): *The Art and Science of Entrepreneurship*, Cambridge: Ballinger Publishing.
- Broehl, Wayne G. JR. (1978): *The Village Entrepreneur: Change Agents in India's Rural Development*. Cambridge: Harvard University Press.
- Byrk, Anthony S. – Raudenbush, Stephen B. (1992): *Hierarchical Linear Models in Social and Behavioral Research: Applications and Data Analysis Methods*. Newbury Park, CA: Sage Publications.
- Chell, Elizabeth – Haworth, Jean – Brearley, Sally A. (1991). *The entrepreneurial personality: Concepts, cases and categories*. London: Routledge.
- Császár, Melinda – Horváth, Gergely K. (2010): *Lélek, érték, stratégia: A vállalkozói lét alapidimenzióiról*. Budapest: HÉTFA Kutatóintézet.
- Csige, András – Major, Klára (2010): *Az állam és a vállalkozások kapcsolatának néhány jellegzetessége Magyarországon*. HÉTFA Kutatóintézet Bizalom és Vállalkozás Program Műhelytanulmányok.
- http://hetfa.hu/wpcontent/uploads/2010/09/HMT02_Csige_Major.Azallamésavallalkozásokkapcsolata2010.pdf (Letöltés ideje: 2011. október 6.)
- Doerrenberg, Philipp – Peichl, Andreas (2010): *Progressive Taxation and Tax Morale*. Cologne Graduate School Working Paper Series
- Heckathorn, Douglas D. (1989): Collective Action and the Second-Order Free-Rider Problem. *Rationality and Society*. 1 (1): 78–100.
- Hofstede, Geert (1980): *Culture's consequences: international differences in work related values*. Beverly Hills: Sage.
- Kaufmann, Daniel – Kraay, Aart – Mastruzzi, Massimo (2003): *Governance Matters III. Governance Indicators for 1996–2002*. Working Paper, No. 3106. Washington: World Bank.
- Keller, Tamás (2009): A gazdasági erkölcsösséget szabályozó társadalmi normákról – normakövetés és normaszegés. In: Tóth István György (szerk.): *TÁRKI Európai Társadalmi Jelentés 2. – Gazdasági attitűdök*. Lakatos Mária (2008): *A magyar adófizetők magatartásának változása az szja- és a tváltozások tükrében, 1995–2006*. *Pénzügyi Szemle*, 53.(3): 486-505.
- Licht, Amir N.; Goldschmidt, Chanan; Schwartz, Shalom H. (2002): Culture Rules: The Foundations of the Rule of Law and Other Norms of Governance. *Journal of Comparative Economics*, 35.(4): 659-688.
- Lynn, Richard (1991): *The secret of the miracle economy: Different national attitudes to competitiveness and money*. London: The Social Affairs Unit.
- McClelland, David (1961): *The Achieving Society*. New York: Van Nostrand.
- Murthi, Mamta – Tiongson, Erwin R. (2008): *Attitudes to Equality: The "Socialist Legacy" Revisited Policy*, World Bank Research Working Paper, No. 4529. Washington: World Bank.
- North, Douglas C. (1981): *Structure and Change in Economic History*. New York: W. W. Norton & Co.
- North, Douglass C. (1990): *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Papp József (2008): *A gúzsba kötött gazdaság kiszabadítása*. *Pénzügyi Szemle*, 53.(4): 663-693.

Penas, Ignation – Penas Santiago (2004): The determinants of tax morale in comparative perspective: Evidence from European countries. *European Journal of Political Economy*, 26.(4): 441-453.

Phelps, Edmund S. (2008): Gazdasági kultúra és gazdasági teljesítmény – mivel magyarázhatók az európai kontinens problémái. *ProgresszívPolitika*, Tavasz–nyár, 5–38. www.progresszivpolitika.hu/?q=phelps (Letöltés ideje: 2011. október 3.)
Rotter, Julian B. (1966): Generalised expectancies for internal versus external control of reinforcement. *Psychological monographs: general and applied*, 80.(1): 26-28.

Schmitz, James A. (1989): Imitation, entrepreneurship, and long-run growth. *Journal of Political Economy*, 97.(3): 721-739.

Semjén, András –Tóth, István J. (2009): Intézményi környezet, szerződéses fegyelem és adózási magatartás in: Semjén András – Tóth István János (szerk.): *Rejtett gazdaság. Be nem jelentett foglalkoztatás és jövedelemeltitkolás – kormányzati lépések és a gazdasági szereplők válaszai*, KTI Könyvek, Budapest: MTA Közgazdaságtudományi Intézet, 200-227.

Shane, Scott A. (2004): *Academic Entrepreneurship: University Spin-offs and Wealth Creation*. Northampton: Edward Elgar.

Soltow, James H. (1968): The entrepreneur in economic history. *The American Economic Review*, 58.(4): 84-92.

Sik, Endre (2002): The Bad, the Worse and the Worst: Guesstimating the Level of Corruption. In: S. Kotkin and A. Sajó (szerk.): *Political Corruption in Transition*. Budapest and New York: CEU Press, 91–114.

Szerb, László – Kocsis-Kisantal, Orsolya (2005): Vállalkozói kultúra Magyarországon két napilap tükrében, *Közgazdasági Szemle* 55.(3): 243-261.

Tabellini, Guido (2010) *Culture and Institutions: Economic Development in the Regions of Europe*. *Journal of the European Economic Association* 8 (4): 677–716.

Tóth, István Gy. (2009): Bizalomhiány, normazavarok, igazságtalanságérzet és paternalizmus a magyar társadalom értékstruktúrájában. Budapest: Tárki. http://www.tarki.hu/hu/research/gazdkult/gazdkult_elemzeszaro_toth.pdf (Letöltés ideje: 2011. október 3.)

Maguk urai - a magyar vállalkozó lelkialkata

Acs, Zoltan – Nicola Virgill (2009): *Entrepreneurship in Developing Countries*. Jena Economic Research Papers in Economics 2009-023, Friedrich-Schiller-University Jena, Max-Planck-Institute of Economics, Thuringer Universitäts- und Landesbibliothek

Acs, Zoltán .J. – László Szerb (2009): The global entrepreneurship Index (GEINDEX). *Foundations and Trends in entrepreneurship* Vol 5. No. 5 pp. 341-435

Audretsch, David B. (2007). *The entrepreneurial society*. New York: Oxford University Press.

Brockhaus, Robert H. (1980): Risk taking propensity of entrepreneurs. *Academy of Management Journal*, 23.(3): 509–520.

Broehl, Wayne G. JR. (1978): *The Village Entrepreneur: Change Agents in India's Rural Development*. Cambridge: Harvard University Press.

Chell, Elizabeth; Haworth, Jean; Brearley, Sally A. (1991). *The entrepreneurial personality: Concepts, cases and categories*. London: Routledge.

- Császár, Melinda; Horváth, Gergely K. (2010): Lélek, érték, stratégia: A vállalkozói lét alapidimenzióiról. Budapest: HÉTFA Kutatóintézet.
- Csige, András (2009): Boldogtalan Kapitalizmus? In Szalai Ákos (szerk.): Kapitalista elvárások. Budapest: Közjó és Kapitalizmus Intézet. 257-308.
- European Social Survey Round 4 Data (2008). Data file edition 4.0. Norwegian Social Science Data Services, Norway – Data Archive and distributor of ESS data.
- Füstös László – Szalma Ivett szerk. (2010): Értékváltozás Magyarországon 1978-2009. Budapest: MTA SZKI
- Füstös, László (2011) Európa értékrendszere: Magyarország értéktere – Európa értéktere. In: Füstös László – Guba László (szerk.): A változó értékrendszer 2011/1. Budapest: MTA PTI – MTA SZKI
- Holt, David H. (1997): A comparative study of values among Chinese and U.S. entrepreneurs: Pragmatic convergence between contrasting cultures. [Journal of Business Venturing](#), 12.(6): 483-505.
- Inglehart, Ronald (1997): Modernization and Postmodernization. Princeton: Princeton University Press
- Keller, Tamás (2008a): Értékrend és társadalmi pozíció. Századvég Új folyam 47.(1): 151-187.
- Keller, Tamás (2008b): Létezik-e európai értékrend? In: Füstös László – Guba László – Szalma Ivett (szerk.): Társadalmi regiszter 2008/1. pp.39-46
- Kocsis-Kisantal, Orsolya – Szerb, László (2008): Vállalkozói kultúra Magyarországon két napilap tükrében. Közgazdasági Szemle, 55.(3): 243-262.
- Licht, Amir N.; Goldchmidt, Chanan; Schwartz, Shalom H. (2002): Culture Rules: The Foundations of the Rule of Law and Other Norms of Governance. [Journal of Comparative Economics](#), 35.(4): 659-688.
- Max Weber (1982): A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme. Budapest: Gondolat
- McClelland, David (1961): The Achieving Society. New York: Van Nostrand.
- Mike Károly; Müller Mónika (2011). A vállalkozások kapcsolatai, bizalmi infrastruktúrája Magyarországon. Kutatási jelentés. Hétfá Intézet.
- Moriano, Juan A., Palací, Francisco J., Trejo, Enrique (2001). El perfil psicosocial del emprendedor: un estudio desde la perspectiva de los valores. Revista de Psicología Social, 16.(2): 229-242.
- Moriano, Juan A.; Linan Francisco; Jaen, Inmaculade; (2010): Personal values and entrepreneurial intention: an empirical study. ESU Conference
- Noseleit, Florian (2008): The Entrepreneurial Culture: Guiding Principles of the Self-Employed. In Freytag A., Thurik A. R. (szerk.): Entrepreneurship and Culture. 41-54.
- Phepls, Edmund (2008): Gazdasági kultúra és gazdasági teljesítmény. In: Progresszív politika Vol. 1 No. 4, pp. 5-37
- Rokeach, Milton (1969): The Role of Values. Public Opinion Quarterly, 32.(4): 547-559.
- Rotter, Julian B. (1966): Generalised expectancies for internal versus external control of reinforcement. Psychological monographs: general and applied, 80.(1): 26-28.
- Ságvári, Bence (2009): Kultúra és gazdaság. Az értékek szerepe a gazdasági fejlődésben Elmélet és empiria. Doktori Disszertáció
- Schumpeter, Joseph A. (1980): A gazdasági fejlődés elmélete: Vizsgálódás a vállalkozói profitról, a tőkéről, a hitelről, a kamatról és a konjunktúraciklusról. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Schwartz, Shalom H. – Bardi, Anat (1997): Influences of Adaptation of Communist Rule on Value Priorities in Eastern Europe. Political Psychology, 18.(3): 385-410.

Schwartz, Shalom H. (2001): A Proposal for Measuring Value Orientations across Nations.

Schwartz, Shalom H. (2006): Value orientations: Measurement, antecedents and consequences across nations. In R. Jowell, C. Roberts, R. Fitzgerald, & G. Eva (szerk.): *Measuring attitudes cross-nationally - lessons from the European Social Survey*. London: Sage

Schwartz, Shalom H.; Bardi Anat (2001), Value Hierarchies across Cultures: Taking a Similarities Perspective. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 32.(3): 268-290.

Smith, Peter B; Schwartz, Shalom H. (1997): Values. In J. W. Berry; M. H. Segall; C. Kagitcibasi (szerk.): *Handbook of Cross-Cultural Psychology*. Vol.3.: Social Behavior and Applications. London: Allyn & Bacon. 77-118.

Valencia de Lara, M.P., García Villaverde, P.M.; Jiménez Moreno, J.J. (2007): Factores determinantes en la creación de una empresa: Valores culturales, redes sociales y ayudas públicas. Conocimiento, innovación y emprendedores: camino al futuro / coord. por Juan Carlos Ayala Calvo, 1141-1155.

A versenyképesség elméleti keretei

Acemoglu, Daron; Johnson, Simon; Robinson, James A. (2004) Institutions as the Fundamental Cause of Long-Run Growth *NBER* 10481.

Aumann, Robert J. (1987) Correlated Equilibrium as an Expression of Bayesian Rationality *Econometrica* Vol. 55. No 3.

Baumol W. J. (1990) Entrepreneurship: Productive, Unproductive, and Destructive *Journal of Political Economy* VOL 98 No 5.

Chikán A. (1997) *Versenyképesség és a gazdasági szereplők közötti interakciók*. Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Vállalatgazdaságtan tanszék, Budapest

Chikán A., Czakó E. (ed) (2009) *Versenyben a világgal. Vállalataink versenyképessége az új évezred küszöbén* Akadémia Kiadó, Budapest

David, Paul A. (1985) Clio and the Economics of QWERTY *AER* Vol 75. No. 2.

Dixit, Avinash (1996) *The Making of Economic Policy: a Transaction-Cost Perspective* MIT Press, Cambridge, MASS

Elster J. (1995) *A társadalom fogaskerekei*. Osiris Kiadó, Budapest

Grand, Julian Le (1990) Equity Versus Efficiency: The Elusive Trade-Off. *Ethics* Vol. 100. No. 3.

Greif A. (1993) Contract Enforceability and Economic Institutions in Early Trade: The Maghribi Traders' Coalition *AER* VOL 83. No 3.

Greif, Avner (2005) Commitment, Coercion and Markets: The Nature and Dynamics of Institutions supporting exchange In Menard, Claude; Shirley, Mary M (2005) *Handbook of New Institutional Economics* Springer, Dordrecht

Hirschman, Albert O. (1981) *Essays in Trespassing* - 3rd chapter: The changing course for income inequality in the course of economic development Cambridge University Press, Cambridge Mass.

Hirschman, Albert O. (1967) *Development Projects Observed* Brookings Institution Press, Washington D.C.

Krueger, Anne (1974) The Political Economy of the Rent-Seeking Society *AER* Vol 64. No 3.

Krugman, Paul (1996) Geography Lost and Found in Krugman, Paul (1996) *Development, Geography and Trade* The MIT Press Cambridge, Mass.

- Lowie, Robert Harry (1962) *The origin of the state* Russel&Russel New York
- Mokyr, Joel (2004) *A gazdaság gépezete - Technológiai kreativitás és gazdasági haladás* Budapest, Móra Kiadó
- Murphy K. M., Shleifer A. és Vishny R. W. (1991) *The Allocation of Talent: Implications for Growth* NBER Working Papers No. 3530
- North, Douglass C. (1990) *Institutions, institutional change and economic performance* Cambridge University Press, Cambridge UK
- Nurmi, Hannu (1983) *Voting Procedures: A Summary Analysis* *British Journal of Political Science*, VOL 13 No 2.
- Olson, Mancur (1982) *The Rise and Decline of Nations* Yale University Press, New Heaven
- Ostrom, Elinor (2000) *Collective Action and the Evolution of Social Norms* *JEP* Vol. 14. No 3.
- Porter M. E. (1990) *The Competitive Advantage of Nations* Free Press, New York
- Sappington, David E.M. (1991): *Incentives in Principal-Agent Relationships* *JEP* Vol 5. No 2.
- Scitovsky, Tibor (1954) *Two Concepts of External Economies* *JPE* Vol 62 p.143-p.151
- Sen, Amartya (1995) *Rationality and Social Choice* *AER* VOL 85.No 1.
- Stigler, George J. (1971) *The theory of economic regulation* *The Bell Journal of Management and Science* Vol 2. No 1.
- Stigler, Joseph E., Becker, Gary S. (1977) *De gustibus non est disputandum* *AER* VOL 67 No 2.
- Stiglitz, Joseph E. (1988) *Economics of the Public Sector* W. W. Norton New York
- Szepesi B. (2009) *Az állami szabályozással szembeni normatív kritériumokról* in Szalai Á. (szerk) (2009) *Kapitalista Elvárások Közjő és Kapitalizmus Intézet* Bp.
- Szepesi B. et al (2009) *Módszertani, elméleti keretek a magyar állam működés problémáinak elemzéséhez* PPH Csoport, Budapest
- Tullock, Gordon (1993) *Rent Seeking* E. Elgar Aldershot, England.
- Ulman-Margalit (1990) *Emergence of norms* Oxford University Press, Oxford
- Weingast, Barry R. (1997) *The Political Foundations of democracy and the Rule of Law* *APSR* Vol 91. No 2.
- Williamson, Oliver E. (2000) *The New Institutional Economics: Taking Stock, Looking Ahead* *JEL* Vol. 38 No. 3.
- Wintrobe, Ronald (1998) *The Political Economy of Dictatorship* Cambridge University Press, Cambridge, UK.

A versenyképesség javításának értelmezési keretei vállalkozók, gazdaságsszervezők, kormánytisztviselők és politikusok szemszögéből

Báger Gusztáv – Pulay Gyula (2010): *Közpolitikai javaslatok*. In: Báger Gusztáv – Czákó Erzsébet: *A közszféra és a gazdaság versenyképessége – empirikus eredmények és tanulságok*. Állami Számvevőszék Kutatóintézete, Budapest.
[http://www.asz.hu/ASZ/tanulmányok.nsf/0/B1B438C059449FDAC12577200033564C/\\$File/t326.pdf](http://www.asz.hu/ASZ/tanulmányok.nsf/0/B1B438C059449FDAC12577200033564C/$File/t326.pdf),
 letöltés ideje: 2011. április 24. 18:08

Bakács András (2003): Versenyképesség-koncepciók. "A hazai közlekedési hálózatok hatékonysága, versenyképessége növelésének lehetőségei a nemzetközi tapasztalatok alapján" című kutatási projekt keretében készült tanulmány. www.vki.hu/~tfleisch/~haver/.../haver-BAKACS-final-031109.pdf, letöltés ideje: 2011. április 29. 18:35

Balás Gábor (szerk.) (2009): A magyar fejlesztéspolitika alapkérdései. GSZT háttér tanulmány, Gazdasági és Szociális Tanács, Budapest. http://www.mgszt.hu/index.php?option=com_docman&task=doc_download&qid=40&Itemid=17, letöltés ideje: 2011. október 26. 23:50

Cowles, Maria G. – Caporaso, James – Risse, Thomas (szerk.) (2001): Transforming Europe. Cornell UP, Ithaca NY

Chikán Attila – Czakó Erzsébet (2005): Kutatási tervtanulmány. Megjelent a Versenyben a világgal 2004-2006 – Gazdasági versenyképességünk vállalati nézőpontból című kutatásának 1. számú műhelytanulmányaként. http://edok.lib.uni-corvinus.hu/137/01/1_mht_tervtan.pdf, letöltés ideje: 2011. április 29. 17:55

Chikán Attila – Czakó Erzsébet (2008): Versenyképesség – ahogyan a vállalatvezetők látják. Megjelent a Versenyben a világgal 2004-2006 – Gazdasági versenyképességünk vállalati nézőpontból című kutatásának 49. számú műhelytanulmányaként. http://www.uni-corvinus.hu/fileadmin/user_upload/hu/kutatokozpontok/versenykepesseg/tanulmanyok_pdf-ben/49_mht_Chikan_Czako.pdf, letöltés ideje: 2011. április 24. 18:15

Chikán Attila – Losonczi Dávid (2010): A közsféra hatása a vállalati versenyképességre – Egy kérdőíves felmérés tanulságai. In: Báger Gusztáv – Czakó Erzsébet: A közsféra és a gazdaság versenyképessége – empirikus eredmények és tanulságok. Állami Számvevőszék Kutatóintézete, Budapest. [http://www.asz.hu/ASZ/tanulmanyok.nsf/0/B1B438C059449FDAC12577200033564C/\\$File/t326.pdf](http://www.asz.hu/ASZ/tanulmanyok.nsf/0/B1B438C059449FDAC12577200033564C/$File/t326.pdf), letöltés ideje: 2011. április 24. 18:05

EM (2007): Erős Magyarország. A Fidesz-Magyar Polgári Szövetség Programja. http://jovonk.hu/FideszPP2007_HU.pdf, letöltés ideje: 2011. április 23. 21:50

Foucault, Michel (2000): Válasz egy kérdésre. A diskurzusról. In: Szabó Márton – Kiss Balázs – Boda Zsolt (szerk.): Szövegváltozatok a politikára. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest

Habermas, Jürgen (1971 [1962]): A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása: Vizsgálódások a polgári társadalom egy kategóriájával kapcsolatban. Gondolat, Budapest.

Hajer, Martin (1995): The Politics of Environmental Discourse. Oxford UP, Oxford

Kaplan, Thomas J. (2000): A közpolitika-elemzés narratív struktúrája. In: Szabó Márton – Kiss Balázs – Boda Zsolt (szerk.): Szövegváltozatok a politikára. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest

Krugman, Paul (1994): Competitiveness: A Dangerous Obsession. In: Foreign Affairs, 1994/2.

Litfin, K. (1994): Ozone Discourses: Science and Politics in Global Environmental Cooperation. Columbia University Press, New York, NY

Madarász Aladár (2000): A klasszikus iskola. In: Bekker Zsuzsa (szerk.): Alapművek, alapirányzatok Gazdaságelméleti olvasmányok sorozat, Aula Kiadó, Budapest

NEP (2010): A Nemzeti Együttműködés Programja. A 2010-ben hivatalba lépett, Orbán Viktor vezette kormány programja. http://www.miniszterelnok.hu/kozlemeny/a_nemzeti_egyuttmukodes_programja_2010_majus_22_, letöltés ideje: 2011. április 23. 21:40.

NGM (2011): Versenyképességi helyzetértékelés – A nemzetközi versenyképességi rangsorok alapján. A Nemzetgazdasági Minisztérium Gazdaságpolitikai Főosztályának összehasonlító elemzése. <http://www.kormany.hu/download/4/9c/10000/Versenyk%C3%A9pess%C3%A9gi%20Helyzet%C3%A9rt%C3%A9kel%C3%A9s.pdf>, letöltés ideje: 2011. április 28. 13:31

NÜP (2010): A Nemzeti Ügyek Politikája. A Fidesz-KDNP választási programja. <http://program2010.fidesz.hu>, letöltés ideje: 2011. április 23. 21:45

Orbán Viktor (2011): Orbán Viktor miniszterelnök viszontválasza az Országgyűlésben az uniós elnökségi félév félideji értékeléséről szóló vitában a frakcióvezetőknek, 2011. április 4., http://www.youtube.com/watch?v=07_XqHPRW9k, letöltés ideje: 2011. április 23. 22:05

Porter, Michael E. (1990): The Competitive Advantage of Nations. In: Harvard Business Review 1990/2.

Szabó Ildikó (2007): A nemzet fogalmi konstrukciója a Fidesz diskurzusaiban 1998 és 2006 között. In: Politikatudományi Szemle, 2007/3.

Szabó Márton (1998): Politikai tudáselméletek. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest

Szabó Márton (2003): A diszkurzív politikatudomány alapjai. L'Harmattan, Budapest

Szabó Márton (2004): Szimpozion a politikai diskurzuselemzésről. In: Politikatudományi Szemle, 2004/4.

Szabó Márton (szerk.) (2006): Fideszvalóság. L'Harmattan, Budapest

Vasta, Nikoletta (2000): Új Munkáspárt – új nyelv? A modernizátor hagyomány és változás között. In: Szabó Márton – Kiss Balázs – Boda Zsolt (szerk.): Szövegváltozatok a politikára. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest

Versenyképesség haloptikával – Helyi gazdaságfejlesztési problémák fejlődő városokban

„Nyugat-Magyarországi gazdasági tengely” Gyutai Csaba polgármester előadásának írásos anyaga. www.zalaegerszeg.hu letöltés ideje 2011. augusztus 27. 17:00

Balázs Kovács S. (2002): *Szekszárd*. In: Kasza S. (főszerk.): A XXI. század küszöbén. A Közép-Európai Üzleti Szövetség kézikönyv műhelye – a CEBA Kiadó – településmonográfia sorozata Magyarországi jelentős városairól, községeiről. CEBA Kiadó, Budapest. 205 o.

http://www.hirado.hu/Hirek/2011/03/30/09/KSH_nem_valtozott_a_munkanelkulisegi_rata.aspx (letöltés 2011.04.08.)

Jászberény Város Integrált Városfejlesztési Stratégiája 2007-2013. Projektvezető: Dr. Földi Zsuzsa.

K. Balog J. et al. (szerk.) (1974): *Szekszárd*. Szekszárd Városi Tanács. 174 o.

Kiss Erika (2003): *A hűtőgépgyár és Jászberény fél évszázada*. Pro-Domine Bt. Jászberény. 147 o.

Kiss J. P. (2005): *Jászberényi kistérség: ipari modernizáció – társadalmi problémák*. In: Tisza-völgyi kistérségek gazdasági potenciálja, fejlődési pályái (helyzetelemzés). Megbízó: VÁTI Kht. Kézirat. R-Data Bt., Budapest.

KSH (2003): *A nagyvárosok belső tagozódása – Szekszárd*. KSH Tolna Megyei Igazgatóság, Szekszárd. 92 o.

Lukovics Miklós – Kovács Péter: A magyar kistérségek versenyképessége. Területi Statisztika. 2011/1. 52-71. o.

Szekszárdi Autóipari Alkatrész Beszállítók Klaszterének honlapja. <http://www.szedak.hu/>

Szentes Város Integrált Városfejlesztési Stratégiája. Munkaanyag, 2009. november

Terra Studio Kft. Területi Kutató Tervező Tanácsadó Iroda, Budapest, 2008.

Tóttós G. (2008): *Szekszárd – mesélő útikönyv*. DEMETER Dél-Mezőföld Természetbarát Egyesület, Paks. 191 o.

www.agj.hu

Versenyképességi kezdeményezések üzleti modellben Magyarországon

Adler, Moshe [1985]: Stardom and Talent. *The American Economic Review*, Vol. 75, No. 1.

Bonis, Golger – Ronte, Dieter [1997]: Credibility and Economic Value in the Visual Arts. *Journal of Cultural Economics*, Springer, Vol. 21., No.2.

Élelmiszer Online [2011]: Kisfilmen a magyartermék-kampány

http://www.elelmiszer.hu/friss_hirek/cikk/kisfilmen_a_magyar_kampany

Fézler Gina [2011]: WAMP – több mint vásár! *Frappa Magazin*, (letöltve: 2011. július 27.)

<http://www.frappa.hu/cikkek/kultura/859/wamp---tobb-mint-vasar>

Gelei Andrea [2004]: Beszállító-típusok és azok alapvető képességei a hazai autóipari ellátási láncban. *Vállalatgazdaságtan Intézet, Műhelytanulmányok*, 55. számú Műhelytanulmány.

GfK Hungária Piackutató Intézet [2009]: A vásárlók számára egyre fontosabb az áruk magyar eredete. (letöltve: 2011. augusztus 8.)

http://www.gfk.com/imperia/md/content/gfk_hungaria/pdf/press_h/press_20090507_h.pdf

Glaeser, Edward L. [2011]: The locavore's dilemma. *The Boston Globe*, 2011. Letöltve: 2011. augusztus 10.

http://www.boston.com/bostonglobe/editorial_opinion/oped/articles/2011/06/16/the_locavores_dilemma/?rss_id=Boston+Globe+---+Editorial%2FOped+page

Goreham, Gary A. [2000]: Farmers' Market, Lakes Area Farmers' Market Cooperative, Detroit Lakes, MN. Case study. North Dakota State University, May 2000.

<http://www.und.edu/misc/ndrural/case%20study%208.farmers%20market.pdf>

Hughes, David W.; Eades, Daniel; Robinson, Kenneth; Carpio, Carlos; Isengildina, Olga and Brown, Cheryl [2007]: What is the Deal with Local Food Systems: Or, Local Food Systems from a Regional Science Perspective. Working Paper. Department of Applied Economics and Statistics, Clemson University, Clemson, South Carolina 29634

Iskow, Julie és Sexton, Richard [1992]: Bargaining Associations in Grower-Processor Markets for Fruits and Vegetables. *Agricultural Cooperative Service Research Report* Number 104.

Klauber, Mátyás – Gyukics, Rita – Palócz, Éva – Pácsi, Erzsébet – Vakhal, Péter [2011]: A magyar kis és középvállalatok beszállítói szerepének erősítéséről szóló stratégia kidolgozása a gép- és gépjárműipar ágazatban: a jelenlegi helyzet tanulságai és a lehetőségek kihasználásának eszközei. *Kopint Konunktúra Kutatási Alapítvány*, 2011. április.

Kultúrpart/MTI [2009]: WAMP-ra jární életforma. (letöltve: 2011. július 27.)

http://www.kulturpart.hu/latvanypart/12697/wampra_jarni_letforma

Lusk, Jayson L. – Norwood, F. Bailey [2011]: The Locavore's Dilemma: Why Pineapples Shouldn't Be Grown in North Dakota. *Library of Economics and Liberty*. Letöltve: 2011. augusztus 12.

<http://www.econlib.org/library/Columns/y2011/LuskNorwoodlocavore.html#>

Mészáros, Ádám [2010]: Közvetlen külföldi beruházások integráltsága a beszállítói kapcsolatok tükrében: a magyarországi Suzuki példája. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Gazdaság –és Társadalomtudományi Kar, Közgazdaságtan Tanszék, Gazdálkodás- és Szervezéstudományi Doktori Iskola, PhD értekezés.

MTI [2011]: A Suzuki árcsökkentést kér a beszállítóitól. (letölteve: 2011. augusztus 26.) http://totalcar.hu/magazin/hirek/2011/04/14/a_suzuki_arcsokkentest_ker_a_beszallitoitol/

MTI [2011]: Jövőre már működhetnének a termelői piacok. (letöltve: 2011. augusztus 1.) http://hvg.hu/gazdasag/hazai/20110720_gazdasag_kereskedelem_ngm

Németh, Nándor – Csité, András – Borbás, Gabriella – Kabai, Gergely – Hogyor, Veronika [2010]: Helyi termékek értékesítési csatornái Magyarországon. (letöltve: 2011. augusztus 10.) http://pannonelemzo.hu/aas_szoveg/file/63_elemzo_iroda.pdf

Poppitz, Marianna [2008]: Market Trade as Focal Point of Entrepreneurship and Local Economies: Examples and Support Initiatives from European Cities. DSSW – Studies, DSSW –Materialen, Berlin

Salgó, Péter [2011]: Ha nincs termelés, nincs fogyasztás sem (Interjú - Kecskeméti Attila, a Magyar Termék Nonprofit Kft. ügyvezetője). Progresszív Magazin, 2011. évf. 3. szám. Letöltve: 2011. augusztus 10. http://www.progressziv.hu/index.php?link=magazin.tmp&sz_id=1864&funk=5

Schultz, Don E [2006]: Marketing Communication: Radical or Rational Change. In: Scenarios in Marketing: From Vision to Decision. (letöltve: 2011. augusztus 12.) <http://www.google.com/books?hl=hu&lr=&id=icnluEP-J4wC&oi=fnd&pg=PA119&dq=atl+btl+communication&ots=RxTvtG9fEf&sig=Yv3JGXPhjO0MbjMDQNoS2WPee8s#v=onepage&q&f=false>

Szalai Ákos - Szepesi Balázs [2008]: Mit nem tudunk a magyar kapitalizmusról? Jelentés-tervezet a magyar kapitalizmus állapotáról; Műhelytanulmány No.3 ; Közjő és Kapitalizmus Intézet 2008; <http://hetfa.hu/wp-content/uploads/2010/09/Szalai-Szepesi.mitnemtudunkakapitalizmusrol2008.pdf>

Szanyi Mikós [2002]: Spillover Effects and Business Linkages of Foreign-Owned Firms in Hungary. IWE Working Paper, No. 126. 2002. május.

Szepesi Balázs (szerk.) [2009]: Jelentés a magyarországi kapitalizmus állapotáról 2008; Közjő és Kapitalizmus Intézet, Budapest 2009. <http://hetfa.hu/wp-content/uploads/2010/09/KapitalizmusJelentes2008.pdf>

Szilva Eszter [2011]: Informális termelői piac a Balaton-felvidéken. Tudatos Vásárló Magazin. Vol 21. (letöltve: 2011. július 27.) <http://tudatosvasarlo.hu/cikk/informalis-termeloi-piac-balaton-felvideken>

Szövetség az Élő Tiszáért [2011a]: Egyszerűbb lesz a <http://www.elotizza.hu/hirek/2011/07/20/egyszerubb-lesz-a-termeloi-piacok-szervezese>

Szövetség az Élő Tiszáért [2011a]: Piac engedélyezettetés. (letöltés: 2011. augusztus 1.) <http://www.elotizza.hu/jogsegely/2011/05/02/piac-engedelyezettetes>

Vidékfejlesztési Minisztérium [2010]: 4/2010. (VII. 5.) VM rendelet. (letöltés: 2011. augusztus 1.) <http://www.fvm.hu/main.php?folderID=957&articleID=16134&ctag=articlelist&iid=1>

Vidékfejlesztési Minisztérium [2010]: Újabb könnyítések a kistermelőknek. (letöltés: 2011. augusztus 1.) <http://www.fvm.gov.hu/main.php?folderID=2290&articleID=16148&ctag=articlelist&iid=1>

A versenyképesség javítását, a gazdaság fejlődését közvetlenül segítő nonprofit szervezetek problémái

- Anheier, Helmut K. (2005) *Nonprofit organizations. Theory, management, policy*. Routledge, London and New York.
- Anheier, Helmut K. – Hollerweger, Eva – Kendall, Jeremy – Badelt, Christoph (2003) *Work in the non-profit sector: Forms, patterns and methodologies*. International Labour Office, Geneva
- Anheier, Helmut K. – Seibel, Wolfgang (2001a) *Nonprofit organisations. Theory, management, policy*. Routledge, London.
- Anheier, Helmut K. - Seibel, Wolfgang (2001b) *The nonprofit sector in Germany: between state, economy, and society*. Palgrave, New York.
- Archambault, Edith (1996a) *Le secteur sans but lucratif. Associations et fondations en France*, Economica, Paris.
- Archambault, Edith (1996b) *The nonprofit sector in France*. Manchester University Press, Manchester.
- Archambault, Edith et al. (1999) *From Jacobin tradition to decentralisation*. In: L. M. Salamon, H. K. Anheier, R. List, S. Toepler, S. W. Sokolowski, and Associates (eds.) *Global Civil Society. Dimensions of the nonprofit sector*. Johns Hopkins Center for Civil Society Studies, Baltimore, MD.
- Bánfalvy Csaba (1990) *A munkanélküliség egyéni és szociális ártalmai és a szociális munkások feladatai*. In: Török Tivadarné (szerk.) *A munkanélküliség társadalmi kérdései*. Országos Alkohológiai Intézet, Budapest, pp. 24-34.
- Barbetta, Gian-Paolo (1999) „Foundations in Italy,” In: H. K. Anheier and S. Toepler (eds.) *Private funds, public purpose: Philanthropic foundations in international perspective*. Kluwer Academic/Plenum, New York.
- Bellah, Robert N. (1985) *Habits of the heart*. University of California Press, Berkeley, CA.
- Bidet, Eric (2010) *Social economy*. In: Anheier, Helmut K. and Toepler Stefan (eds) *International encyclopedia of civil society*, Springer, New York, pp. 1405-1410.
- Blair, Tony (1998) „The Third Way: New politics for a new century”, Fabian pamphlet 588. Fabian Society, London.
- Blair, Tony and Schroeder, Gerhard (1999) *Europe: The Third Way – die Neue Mitte*. Labour Party and SPD, London.
- Bognár Piroska (2010) *A nonprofit gazdasági társaságok*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest.
- Borzaga, Carlo – Defourny, Jacques (eds.) (2001) *The emergence of social enterprise*. Routledge, London, New York.
- Borzaga, Carlo – Tortia, Ermanno (2007) *A szociális gazdaság szervezetei a vállalatelméletben*. In: *Szociális gazdaság nemzetközi megközelítésben, az OECD tapasztalatai tükrében*. Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, Budapest, pp. 6-45.
- Csizmadia Andor (1977) *A szociális gondoskodás változásai Magyarországon*. MTA Állam- és Jogtudományi Intézet, Budapest.
- Csoba Judit – Frey Mária – G. Fekete Éva – Lévai Márta – Soltész Anikó (2007) *Szociális gazdaság kézikönyv*. Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, Budapest.
- Deakin, Nicholas (2001). *In search of civil society*. Palgrave, London.
- Dekker, Paul (2001) *What crises, What challenges? When nonproftiness makes no difference*. In H. K. Anheier and J. Kendall, eds., *Third sector policy at the crossroads: An international nonprofit analysis*, Routledge, London.

- Evers, Adalbert – Laville, Jean-Louis (eds) (2004) *The third sector in Europe*. Edward Elgar, Cheltenham, Northampton.
- Evers, Adalbert – Olk, Thomas (1996) *Wohlfahrtspluralismus. Vom Wohlfahrtsstaat zur Wohlfahrtsgesellschaft*. Opladen.
- Frey Mária (1997) *Munkahelyteremtés a munkaerőpiac fő áramlatán kívül. Nonprofit Vállalkozásokért a Népjóléti Szférában Alapítvány*, Budapest.
- Frey Mária (2007) *A nonprofit szervezetek szerepe az Európai foglalkoztatási stratégia végrehajtásában*. In: Landau Edit – Vince Péter (szerk.) *Foglalkoztatáspolitikai és a nonprofit szervezetek. Tanulmányok a civil szféra átalakuló szerepvállalásáról az EU-csatlakozás után*, KOPINT-DATORG – Külgazdaság szerkesztősége, Budapest.
- Giddens, Anthony (1998) *The third way: The renewal of social democracy*. Polity Press, Cambridge.
- Giddens, Anthony (2000) *The third way and its critics*. Polity Press, Cambridge.
- Grefe, Xavier (2007) *A szociális gazdaság szerepe a helyi fejlesztésekben*. In: *Szociális gazdaság nemzetközi megközelítésben, az OECD tapasztalatai tükrében*. Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, Budapest, pp. 81-110.
- Grenier, Paola (2002) *The function of social entrepreneurship in the UK*. Paper presented at the ISTR Conference, Cape Town. <http://www.istr.org/conferences/capetown/volume/grenier.pdf>
- Hall, Peter Dobkin (1992) *Inventing the nonprofit sector and other essays on philanthropy, voluntarism, and nonprofit organizations*. The Johns Hopkins University Press, Baltimore – London.
- Hansmann, Henry B. (1980) *The role of nonprofit enterprise*. *Yale Law Journal* Vol. 89. No 5. pp. 835-902.
- Jenei György et al. (2005) *Local governments, civil society organizations and private enterprises – Partnerships in providing social services: The case of Eger, Hungary*. In: *Journal of Comparative Analysis*. Vol 7. No 1. 73-94.
- Jenei György – Kuti Éva (2007) *A civil szféra szerepe – Lehetséges feladatok és hatékonysági következmények*. In: Báger Gusztáv – Czakó Erzsébet (szerk.) *A közsféra és a gazdaság versenyképessége*, Állami Számvevőszék, Budapest, pp. 129-170.
- Jenei György – Kuti Éva (2010) *A civil szféra szerepe a magán- és a közsféra működésének összehangolásában. Tanulságok és javaslatok*. In: Báger Gusztáv – Czakó Erzsébet (szerk.) *A közsféra és a gazdaság versenyképessége. Empirikus eredmények és tanulságok*, Állami Számvevőszék, Budapest, pp.100-153.
- Juhász Zita (2011) *A nonprofit szektor humán- és pénzügyi erőforrásokkal való ellátottságának jellemzői*. *Gazdaság & Társadalom*, 3. évf. 1. sz. pp. 147-163.
- Kaufmann, Daniel (2003) *Rethinking governance: Empirical lessons challenge orthodoxy*. Discussion draft, 11 March, The World Bank, Washington DC.
- Kendall, Jeremy (2003) *The Voluntary Sector: Comparative Perspectives in the UK*. Routledge, London, New York.
- Kendall, Jeremy – Knapp, Martin R. J. (1996) *The voluntary sector in the UK*. Manchester University Press, Manchester.
- Kerlin, Janelle A. (2006) *Social enterprise in the United States and Europe: Understanding and learning from the differences*. *Voluntas*, Vol. 17. No 3. pp. 247-263.
- Kinyik Margit (2009) *A nonprofit szervezetek mint szolgáltatók jellemzői Magyarországon*. *Civil Szemle*, VI. évf. 1-2. sz. pp. 95-111.

- KSH (1995–2011) Nonprofit szervezetek Magyarországon. (Évenként megjelenő kiadvány) Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- Kuti, Éva (1996) *The nonprofit sector in Hungary*. Manchester University Press, Manchester.
- Les, Ewa – Jeliaskova, Maria (2007) A szociális gazdaság Középkelet- és Délkelet-Európában. In: Szociális gazdaság nemzetközi megközelítésben, az OECD tapasztalatai tükrében. Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, Budapest, pp. 111-135.
- Lévai Márta – Soltész Anikó (2007) *Minőségügy: szempontok a szociális gazdaság szervezeteinek fejlesztéséhez*. Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, Budapest.
- Lloyd, Peter (2007) A szociális gazdaság az új politikai gazdaságtan kontextusában. In: Szociális gazdaság nemzetközi megközelítésben, az OECD tapasztalatai tükrében. Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, Budapest, pp. 46-80.
- Lundström, Tommy – Wijkström, Filip (1997) *The nonprofit sector in Sweden*. Manchester University Press, Manchester.
- Marbán Gallego, Vicente – Cabrero, Gregorio R. (2008) Panoramic view of the social third sector in Spain: environment, development, social research and challenges. *Revista Española del Tercer Sector* No. 9. pp. 13-39.
- McQuarrie, Michael (2010) Community development organizations. In: Anheier, Helmut K. and Toepler Stefan (eds) *International encyclopedia of civil society*, Springer, New York, pp. 525-530.
- Mészáros Geyza (2002) *Településfejlesztési célú nonprofit szervezetek*, Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- More-Hollerweger, Eva – Meyer, Michael (2010) Work and employment in the nonprofit sector. In: Anheier, Helmut K. and Toepler Stefan (eds) *International encyclopedia of civil society*, Springer, New York, pp. 1647-1655.
- Mulgan, Geoff (2000) Government and the third sector: Building a more equal partnership. In H. K. Anheier (ed.) *Third way – Third sector*, Report No. 1, London: Centre for Civil Society, London School of Economics.
- Münkner, Hans-H. – Wardenski, Peter (2005) *Hogyan hozunk létre szövetkezeti önszervezeteket?* Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, Budapest.
- Nyssens, Marthe (2006) *Social entrepreneurship. New models of sustainable change*. Routledge, London, New York.
- OECD (2007) *The social economy: Building inclusive economies*. Organization for Economic Cooperation and Development, Paris.
- OECD (2011) *Together for better public service. Partnering with citizens and civil society*. Organization for Economic Cooperation and Development, Paris.
- Opoku-Mensah, Paul – Lewis, David – Tvedt, Terje (eds) (2007) *Reconceptualising NGOs and their roles in development.*, Aalborg University Press, Aalborg Øst.
- Osborne, Stephen P. (ed.) (2008) *The third sector in Europe. Prospects and challenges*. Routledge, London, New York.
- Petheő Attila István (2008) Szociális szövetkezet, avagy visszatérés a gyökerekhez. *Közgazdász Fórum* 11. évf. 1. sz. pp. 41-48.

- Petheő Attila István et al. (2010) A szociális szövetkezetek működési modelljének kidolgozása a foglalkoztatás elősegítése érdekében, Budapesti Vállalkozásfejlesztési Kutató Intézet Nonprofit Kft, Budapest.
- Priller, Eckhard et al. (1999) Germany. In: L. M. Salamon, H. K. Anheier, R. List, S. Toepler, S. W. Sokolowski, and Associates (eds.) Global civil society. Dimensions of the nonprofit sector. The Johns Hopkins Center for Civil Society Studies, Baltimore, MD.
- Priller, Eckhard – Zimmer, Anette (eds.) (2001) Der Dritte Sektor international. Sigma, Berlin.
- Putnam, Robert D. – Leonardi, Robert – Nanetti, Raffaella Y. (1993) Making democracy work. Princeton University Press, Princeton.
- Rauschenbach, Thomas – Sachsse, Christoph – Olk, Thomas (eds.) (1995) Von der Wertegemeinschaft zum Dienstleistungsunternehmen. Jugend- und Wohlfahrtsverbaende im Umbruch. Frankfurt.
- Sachsse, Christoph (1994) Subsidiaritaet: Zur Karriere eines sozialpolitischen Ordnungsbegriffes. Zeitschrift für Sozialreform. 40(1): 717-31.
- Salamon, Lester M. (1995) Partners in public service: Government-nonprofit relations in the modern welfare state. Johns Hopkins University Press, Baltimore, MD.
- Salamon, Lester M. (ed.) (1997) The international guide to nonprofit law. John Wiley & Sons, New York, Chicester, Weinheim, Brisbane, Singapore, Toronto.
- Salamon, Lester M. – Anheier, Helmut, K. (1995) Szektor születik. Nonprofit Kutatócsoport Egyesület, Budapest.
- Salamon, Lester M. and Anheier, Helmut K. (1999) Civil Society in Comparative Perspective. In: L. M. Salamon, H. K. Anheier, R. List, S. Toepler, S. W. Sokolowski, and Associates (eds.) Global civil society. Dimensions of the nonprofit sector. The Johns Hopkins Center for Civil Society Studies, Baltimore, MD.
- Salamon, Lester M. et al. (1999a) Global civil society. Dimensions of the nonprofit sector. The Johns Hopkins Center for Civil Society Studies, Baltimore, MD.
- Salamon, Lester. M. et al. (1999b) The emerging sector revisited: A summary – Revised estimates. Johns Hopkins University, Institute for Policy Studies, Center for Civil Society Studies, Baltimore, MD
- Scharpf, Fritz W. (1999) Regieren in Europa: Effectiv und demokratisch? Campus, Frankfurt am Main.
- Skocpol, Theda (1992) Protecting soldiers and mothers: The political origins of social policy in the United States. Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, MA.
- Soltész Anikó – Futó Péter – Hanty Kinga – Lányi Pál – Mihály András (2005) A szociális gazdaság jelene és jövője Magyarországon. NFI, Budapest.
- Stiglitz, Joseph (2002) Transparency in government. In: The right to tell: The role of mass media in economic development, The World Bank Publications, Washington DC.
- Van Til, Jon (2000) Growing civil society: From nonprofit sector to third space, Indiana University, Bloomington.
- Weisbrod, Burton A. (1977) The voluntary nonprofit sector. Lexington Books, Lexington and Toronto.
- Yeo, Stephen (2002) Membership and mutuality: Proceedings of a Seminar Series Organised at the LSE Centre for Civil Society, Report No 3, Centre for Civil Society, London School of Economics, London.
- Young, Dennis – Kerlin, Janelle, A. (2010) Social entrepreneurship. In: Anheier, Helmut K. and Toepler Stefan (eds) International encyclopedia of civil society, Springer, New York, pp. 1415-1420.

Zimmer, Anette (2001) "Corporatism revisited: The legacy of history and the German nonprofit sector", in H. K. Anheier and J. Kendall (eds.) *Third sector policy at the crossroads: An international nonprofit analysis*. Routledge, London.

Zimmer, Anette – Priller, Eckhard (eds) (2004) *The future of civil society. Making Central European nonprofit organizations work*. VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden.

Jelen tanulmány a VERSENYKÉPESSÉG KUTATÁS MŰHELYTANULMÁNYSOROZAT kötetét képezi.

BCE Versenyképesség Kutató Központ

Kiadásért felelős: Chikán Attila igazgató

ISSN 1787-6915